

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Kamilės Šemeklytės,

V kurso, darbo ir socialinės apsaugos teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo teisinis reguliavimas

Legal regulation of social insurance for self – employed persons

Vadovė: Doc. dr. Vida Petrylaitė

Recenzentas: Lekt. dr. Jurij Maculevič

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama savarankiškai dirbančių asmenų, kaip atskiros darbo organizavimo formos, samprata bei socialinis draudimas Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse, taip pat lyginamos tarpusavyje savarankiškai dirbančių asmenų grupės bei patys savarankiškai dirbantys asmenys, jų socialinis draudimas, su darbuotojais, dirbančiais pagal darbo sutartį, ir jų socialiniu draudimu bei vertinamas Lietuvos Respublikos teisinio reguliavimo atitikimas Europos Sąjungos dokumentams.

Pagrindiniai žodžiai: savarankiškai dirbantis asmuo, socialinis draudimas, socialinė apsauga, savanoriškas draudimas, Europos Sąjungos teisės aktai.

This work analyzes the concept of self-employed persons as separate forms of work organization. The concept of social insurance in the Republic of Lithuania and other European Union countries, as well as comparing groups of self-employed persons and self-employed persons, their social insurance, employees and their social prohibitions and the assessed compliance of the legal regulation of the Republic of Lithuania with European Union instruments.

Key words: self-employed person, social insurance, social security, voluntary social insurance, European Union legislation.

TURINYS

IŽANGA	4
1. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SAMPRATA IR JOS RAIDA	7
1.1. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SAŲOKA EUROPOS SAJUNGOJE	7
1.2. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SAŲOKA LIETUVOS RESPUBLIKOJE	10
1.3. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SAŲOKOS ISTORINĖ RAIDA LIETUVOS RESPUBLIKOJE	13
2. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SOCIALINIO DRAUDIMO YPATUMAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE	18
2.1. ATSKIRŲ SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ RŪŠIŲ SOCIALINIO DRAUDIMO YPATUMAI	20
2.1.1. INDIVIDUALIŲ ĮMONIŲ SAVININKAI, TIKRŲJŲ ŪKINIŲ BENDRIJŲ IR KOMANDITINIŲ ŪKINIŲ BENDRIJŲ TIKRIEJI NARIAI BEI MAŽŲJŲ BENDRIJŲ NARIAI	20
2.1.2. ASMENYS, KURIE VERČIASI INDIVIDUALIA VEIKLA, IŠSKYRUS VERSLO LIUDIJIMĄ TURINČIUS ASMENIS	22
2.1.3. ASMENYS, KURIE VERČIASI INDIVIDUALIA VEIKLA, TURĖDAMI VERSLO LIUDIJIMUS	24
2.1.4. ŪKININKAI IR JŲ PARTNERIAI BEI ŠEIMYNOS DALYVIAI	26
2.1.5. ASMENYS, GAUNANTYS PAJAMAS PAGAL AUTORINES SUTARTIS, IR ASMENYS, GAUNANTYS PAJAMAS IŠ SPORTO AR ATLIKĖJO VEIKLOS	28
2.2. SAVANORIŠKAS SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SOCIALINIS DRAUDIMAS	29
2.3. ATSKIRŲ SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ RŪŠIŲ SOCIALINIO DRAUDIMO YPATUMŲ TARPUSAVIO Palyginimas	31
2.4. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIO IR DARBUOTOJO, DIRBANČIO PAGAL DARBO SUTARTĮ, SOCIALINIO DRAUDIMO Palyginimas	36
3. KITŲ EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBIŲ SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SOCIALINIO DRAUDIMO TEISINIS REGULIAVIMAS	39
4. LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINIO REGULIAVIMO ATITIKIMAS EUROPOS SAJUNGOS DOKUMENTAMS	43
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	49
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	51
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

IŽANGA

Socialinė apsauga yra Europos socialinio modelio pagrindas. Už socialinės apsaugos politiką iš esmės atsakinga kiekviena valstybė narė pagal subsidiarumo principą. Tačiau Europos Sąjungos lygiu nustatytas „atvirasis koordinavimo metodas“ – savanoriškas politinio bendradarbiavimo procesas, grindžiamas sutarimu dėl bendrų tikslų ir bendrų rodiklių. Socialinės apsaugos sistemos labai skiriasi visoje Europos Sąjungoje. Tačiau visos Europos Sąjungos valstybės narės iš esmės yra įsipareigojusios visą gyvenimą užtikrinti visuotinę socialinę apsaugą nuo pagrindinių pavojų, kaip nustatyta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Pagrindinių teisių chartija) 34 straipsnyje (Socialinė apsauga Europos Sąjungos..., 2012), kuriame numatyta, kad Europos Sąjunga pripažįsta ir gerbia teisę gauti socialinio draudimo pašalpas ir naudotis socialinėmis paslaugomis, suteikiančiomis apsaugą pagal Europos Sąjungos teisės ir nacionalinių teisės aktų nustatytas taisykles ir praktiką motinystės atveju, susirgus, patyrus nelaimingą atsitikimą darbe, esant išlaikytiniu ar sulaukus senatvės, taip pat netekus darbo. Kiekvienas Europos Sąjungoje gyvenantis ir teisėtai keičiantis gyvenamąją vietą asmuo turi teisę gauti socialines pašalpas ir naudotis lengvatomis pagal Europos Sąjungos teisę, nacionalinius teisės aktus ir praktiką (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2016).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 52 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos, laiduojančios teisę į socialinį aprūpinimą, kartu įpareigoja valstybę nustatyti pakankamas tos teisės įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones. Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės socialinė orientacija apskritai įpareigoja valstybę paisyti socialinio pobūdžio garantijų realumo imperatyvo. Valstybė turi kurti tokią socialinio aprūpinimo sistemą, kuri padėtų išlaikyti asmens orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 10 d. nutarimas).

Pasauliui tobulėjant bei asmenims pradėjus ieškoti galimybių būti finansiškai stabiliais ir nepriklausomiems, kilo poreikis užsidirbti pinigų nepriklausomai nuo kitų asmenų, t. y. darbdavių. Dėl minėtų priežasčių pradėjo kurtis netradicinės darbo organizavimo formos, kaip, pavyzdžiui, šiam rašto darbui aktuali savarankiškai dirbančių asmenų grupė. Ši forma savo esme lyg ir atitiko darbo teisinius santykius, tačiau neturint

vieno ar kelių darbo teisiniams santykiams būdingų bruožų, pavyzdžiui, pavaldumo, nebuvo galima šios asmenų grupės priskirti prie asmenų, dirbančių pagal darbo sutartis. Atitinkamai tam, kad būtų išlaikytas teisinių santykių stabilumas, buvo būtina sureguliuoti ir tokių, t. y. savarankiškai dirbančių asmenų, teisinius santykius, taip pat užtikrinti jų socialinę apsaugą, kuri yra visapusiškai užtikrinta darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartis.

Temos aktualumas. Savarankiškai dirbantiems asmenims yra nustatytas skirtingas socialinio draudimo teisinis reguliavimas nei asmenims, dirbantiems pagal darbo sutartis. Toks skirtingas šių asmenų socialinio draudimo teisinis reguliavimas kelia tam tikrą problematiką, kadangi savarankiškai dirbančių asmenų socialinė apsauga yra pakankamai ribota. Atsižvelgiant į tai bei į aplinkybę, jog šių dienų pasaulyje itin daug dėmesio skiriama kiekvieno asmens socialinei apsaugai, be to, savarankiškai dirbantys asmenys, kaip atskira darbo organizavimo forma, populiarėja ir šios grupės asmenų skaičius didėja, yra būtinas toks socialinio draudimo teisinis reguliavimas, kuris visapusiškai apsaugotų šią netradicinę darbo organizavimo formą ir sudarytų prielaidas artėti prie darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, socialinio draudimo. Remiantis tuo, Autorės manymu, yra tikslinga išanalizuoti įtvirtintą savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo reguliavimą, jo kaitą atitinkamu laikotarpiu.

Tikslas. Šio magistrinio darbo tikslas – išanalizuoti savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo teisinį reguliavimą.

Uždaviniai.

1. Atskleisti savarankiškai dirbančio asmens sampratą Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose, kartu išanalizuojant šios asmenų grupės sąvokos raidą Lietuvoje nuo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo priėmimo dienos.
2. Išnagrinėti savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo ypatumus Lietuvoje, palyginti šios grupės asmenis tarpusavyje, taip pat palyginti savarankiškai dirbančių asmenų socialinį draudimą su darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, socialiniu draudimu.
3. Paanalizuoti kitose Europos Sąjungos valstybėse nustatytą savarankiškai dirbančių asmenų socialinį draudimą.
4. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos teisinio reguliavimo, susijusio su savarankiškai dirbančiais asmenimis, atitikimą Europos Sąjungos teisės aktams.

Objektas. Šio magistrinio darbo objektas yra savarankiškai dirbančių asmenų, kaip atskiros darbo organizavimo formos, socialinis draudimas.

Metodai. Atsižvelgiant į šią magistrą darbą keliamus uždavinius ir siekiant teisingai išnagrinėti šio magistrinio darbo temą buvo naudojami įvairūs mokslinio pažinimo metodai: mokslinės literatūros analizės metodas buvo naudojamas susisteminti informaciją, esančią moksliniuose straipsniuose, dokumentų analizės metodas buvo naudojamas nagrinėjant tiek Lietuvos Respublikos, tiek tarptautinius bei Europos Sąjungos teisės aktus, istorinis metodas buvo panaudotas siekiant pateikti tiek savarankiškai dirbančio asmens sąvokos, tiek savarankiškai dirbančio asmens socialinio draudimo raidą bei lyginamasis metodas – siekiant pateikti esminius savarankiškai dirbančių asmenų, kaip atskiros darbo organizavimo formos, skirtumus lyginant tiek savarankiškai dirbančius asmenis tarpusavyje, tiek savarankiškai dirbančius asmenis su darbuotojais, dirbančiais pagal darbo sutartis, be to, lyginant savarankiškai dirbančių asmenų Lietuvos Respublikoje nustatytą teisinį reguliavimą su Europos Sąjungos teisės aktuose nustatytu teisiniu reguliavimu.

Originalumas. Atkreiptinas dėmesys, jog didžioji dalis magistrų darbų buvo rašomi apie valstybinį socialinį draudimą ir jo aprėptį subjektų atžvilgiu, neišskiriant vienos, konkrečios subjektų grupės, kaip šiuo atveju savarankiškai dirbančių asmenų. Tik viename magistrų darbe buvo analizuojami savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos ypatumai, tačiau pažymėtina, kad šis darbas buvo rašytas dar 2015 m., kuomet Lietuvos Respublikoje galiojo kita Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo redakcija. Nuo naujausios redakcijos Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo priėmimo, t. y. nuo 2016 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymo Nr. XII-2508, magistrų darbuose Vilniaus universiteto Teisės fakultete nebuvo analizuotas savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas, jo teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje. Šiame rašto darbe analizuojama būtent šiai dienai nustatytas savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog šiam magistrų darbui originalumo suteikia ir tai, kad yra nagrinėjama tiek paties savarankiškai dirbančio asmens sąvokos raida nuo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo priėmimo dienos, tiek ir socialinio draudimo plėtimo savarankiškai dirbančių asmenų atžvilgiu klausimas, kas autorei leido pateikti Lietuvos Respublikos teisinio reguliavimo kryptį, linkmę, kurią yra pasirinkusi ir kuria eina Lietuvos Respublika.

Šaltiniai. Rašant šį magistrinį darbą ypatingas dėmesys buvo skiriamas Lietuvos Respublikos, tarptautiniams bei Europos Sąjungos teisės aktams. Taip pat buvo naudojama tiek Lietuvos Respublikos, tiek užsienio specialistų publikuojama literatūra bei kiti šaltiniai.

1. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SAMPRATA IR JOS RAIDA

1.1. Savarankiškai dirbančių asmenų sąvoka Europos Sąjungoje

Pradedant analizuoti savarankiškai dirbančių asmenų sąvoką Europos Sąjungoje, visų pirma, reikia pabrėžti tai, jog Europos Sąjungoje neturima vieningos visuotinai pripažįstamos savisamdos apibrėžties (Blinkevičiūtė, 2013, p. 15). Atkreiptinas dėmesys, kad savisamdos sąvoka šiame kontekste yra naudojama kalbant apie Lietuvos Respublikoje įprastą naudoti sąvoką – savarankiškai dirbantis asmuo. Europos Sąjungoje nesant aiškios savisamdos apibrėžties, t. y. savarankiškai dirbančio asmens apibrėžties, didėja pavojus, kad Europos Sąjungos darbuotojai turės dirbti fiktyvų savarankišką darbą, ir taip galimai sumažės darbuotojų galimybės naudotis tinkama socialine apsauga (Blinkevičiūtė, 2013, p. 12), dėl ko buvo būtina bent minimaliai apibrėžti šių asmenų kriterijus, kuriais Europos Sąjungos valstybės galėtų remtis kurdamos savo įstatyminį reglamentavimą savarankiškai dirbančių asmenų srityje.

Pažymėtina, kad vieninga ir visuotinai pripažįstama savarankiškai dirbančių asmenų sąvoka Europos Sąjungoje būtų labai didelis privalumas, kadangi šiuo metu dėl skirtingo savarankiškai dirbančių asmenų statuso valstybėse narėse reikia ieškoti sprendimų, kaip būtų galima geriau koordinuoti savarankiškai dirbančių asmenų socialinę apsaugą, jog nebūtų varžoma laisvo darbuotojų judėjimo teisė (Blinkevičiūtė, 2013, p. 12), kuri sulig kiekviena diena šiuolaikiniame pasaulyje tampa vis populiariesnė ir užima itin svarbią vietą. Šių dienų pasaulyje žmonės ne tik laisvai renkasi savo gyvenamąją vietą globaliu mastu, tačiau turi ir visas objektyvias galimybes išvykti vykdyti savo veiklą užsienyje, t. y. kitoje pasaulio valstybėje, kurioje savarankiškai dirbančių asmenų statusas gali būti iš esmės skirtingas nuo valstybės, kurioje šiuo metu asmuo gyvena bei vykdo veiklą. Atitinkamai toks vientisumo nagrinėjamu klausimu nebuvimas asmenims kelia papildomą problematiką, kas nepagrįstai gali suvaržyti kiekvieno darbuotojo teisę laisvai judėti iš vienos valstybės į kitą ir tokiu būdu ieškoti kiekvienam asmeniškai komfortabilaus gyvenimo lygio.

Šiuo metu galiojančiame 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 883/2004 dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo yra sutinkamas tik abstraktus pobūdžio savarankiško darbo apibrėžimas, kuris visiškai nedetalizuoja ir nepaaiškina savarankiškai dirbančio asmens, savarankiškos veiklos esmės. Minėto reglamento 1 straipsnio b) punkte yra nurodoma, jog savarankiškas darbas – tai bet kuri veikla arba statusas, laikomi tokiais pagal tos valstybės narės, kurioje verčiamasi šia veikla arba egzistuoja šis statusas, socialinės apsaugos įstatymus (Europos

Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 29 d. reglamentas (EB) Nr. 883/2004). Tokia šiame reglamente pateikiama savarankiško darbo sąvoka ir jos paaiškinimas iš esmės Europos Sąjungos valstybės nars tik nukreipia į nacionalinius valstybių įstatymus, konkrečiau į nacionalinius socialinės apsaugos įstatymus, ir palieka kiekvienai Europos Sąjungos valstybei narei diskreciją nacionaliniu lygmeniu apibrėžti ir įstatymiškai įtvirtinti savarankiškai dirbančio asmens, savarankiškos veiklos sąvoką, kartu nurodant šiai darbo organizavimo formai būdingus bruožus.

Tuo tarpu tarptautinėje teisėje, Tarptautinės darbo organizacijos Tarptautiniame užimtumo statusų klasifikatoriuje, jau galima rasti konkretesnę ir informatyvesnę, ne tik į nacionalinius teisės aktus nukreipiančią nuorodą dėl savisamdros apibrėžties. Minėtame Tarptautiniame užimtumo statusų klasifikatoriuje Tarptautinė darbo organizacija savisamdą apibrėžia kaip darbą, už kurį gaunamas užmokestis tiesiogiai priklauso nuo pelno, gauto už pagamintas prekes arba suteiktas paslaugas. Istoriniu požiūriu pagal tai buvo išskirtos trys pagrindinės savarankiškai dirbančių subjektų grupės: labai mažos įmonės, smulkusis verslas ir samdomi asmenys (Blinkevičiūtė, 2013, p. 15). Ir nors minėtoje Tarptautinio užimtumo statuso klasifikatoriaus apibrėžtyje jau matyti šiek tiek daugiau konkretumo savarankiškai dirbančių asmenų grupėje, tačiau pažymėtina, kad realių, savarankiškai dirbančius asmenis konkretizuojančių, išskiriančių iš kitų darbo organizavimo formų bruožų, kurie leistų visuotinai suprasti šią asmenų grupę išskiriančias savybes, šioje sąvokoje akcentuota taip pat nėra. Nepaisant to, manytina, jog Europos Sąjungai vis tiek būtų naudinga šią Tarptautinės darbo organizacijos savisamdros apibrėžtį, kaip informatyvesnę sąvoką, naudoti savo dokumentuose kaip gaires, nustatančias Europos Sąjungos valstybėms kryptį, kuria vadovaujantis Europos Sąjungos valstybės savo nacionalinio lygmens teisės aktuose turėtų apibrėžti savarankiškai dirbančių asmenų / savarankiškos veiklos sąvoką.

Būtent Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, kuris veikia kaip institucija, užtikrinanti, jog Europos Sąjungos teisė būtų vienodai aiškinama ir taikoma visose Europos Sąjungos šalyse, nors ir pripažino, kad tam tikrais atvejais atriboti savarankiškai dirbančius asmenis nuo nesavarankiškai dirbančių yra sunku, tačiau išskyrė savarankiškai dirbantiems asmenims priskirtinus požymius ir nurodė, jog: 1) šie asmenys neturi pavaldumu paremtų santykių, pasirenkant darbo pobūdį, sąlygas ir užmokestį; 2) jie prisiima visą atsakomybę; 3) jiems yra mokama tiesiogiai ir pilnai, neišskaitant jokių įmokų ar kitų privalomų mokėjimų (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. lapkričio 20 d. sprendimas). Be nurodytų požymių, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taip pat akcentavo, jog siekiant atskirti savarankiškai dirbančius nuo

nesavarankiškai dirbančių reikia įvertinti ne tik „kito asmens vadovavimo“, kaip esminį šiuos asmenis nuo kitų darbo organizavimo formų atskiriantį kriterijų, bet ir tokius kriterijus, kaip asmens dalyvavimo sudarant sandorius rizikos mastas, laisvas disponavimas savo darbo laiku, sau pavaldžių darbuotojų parinkimas (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1989 m. gruodžio 14 d. sprendimas). Taigi iš esmės Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, išskirdamas pagrindinius savarankiškai dirbančiųjų asmenų bruožus, sudarė pagrindą savarankiškai dirbančiųjų asmenų, savarankiškos veiklos apibrėžimui Europos Sąjungoje ir nukreipė Europos Sąjungos valstybės nares tinkama kryptimi, kuria remiantis Europos Sąjungos valstybės savo nacionaliniame reglamentavime turėtų įtvirtinti / koreguoti savarankiškai dirbančio asmens apibrėžtį.

Esant tokiai neapibrėžtai situacijai, kai Europos Sąjungos dokumentai nėra apibrėžę visuotinai pripažįstamos savarankiškai dirbančiųjų asmenų sąvokos, savarankiškai dirbančiųjų asmenų grupę savo straipsniuose analizavo ir kai kurie užsienio autoriai bei išskyrė šiai kategorijai priklausančias asmenų grupes per konkrečius pavyzdžius. Pavyzdžiui, Roberto Pedersini ir Diego Coletto straipsnyje „Savarankiškai dirbantys darbuotojai: darbo santykiai ir darbo sąlygos“ konstatavo, jog galima nustatyti tokias penkias pagrindines dažniausiai šios srities literatūroje minimas savarankiškai dirbančiųjų asmenų kategorijas: 1) verslininkai, kurie vykdo savo įmonės veiklą padedami darbuotojų; 2) tradicinių laisvųjų profesijų atstovai, kurie norėdami dirbti pagal savo profesiją, privalo įvykdyti specifinius reikalavimus, laikytis taisyklių bei pagal pareigas privalomų kodeksų ir paprastai išlaiko egzaminus, kad juos būtų galima įtraukti į viešųjų registru sąrašus. Šie savarankiškai dirbantys asmenys paprastai vykdo savo veiklą vieni arba kartu su kitais specialistais ir padedami nedidelės darbuotojų grupės, jeigu tokių yra; 3) amatininkai, prekybininkai ir ūkininkai, kurie priskiriami prie tradicinių formų savarankiško darbo atstovų. Šie savarankiškai dirbantys asmenys paprastai dirba su savo šeimos nariais, taip pat gali dirbti su nedidele darbuotojų grupe; 4) pagal nereglamentuojamą profesiją, kuriai reikalinga aukšta kvalifikacija, savarankiškai dirbantys asmenys, kurie kartais vadinami naujaisiais specialistais; 5) pagal profesiją, kuriai nereikalinga aukšta kvalifikacija, savarankiškai dirbantys asmenys, besiverčiantys nuosavu verslu be kitų darbuotojų pagalbos, bet kartais padedami šeimos narių (Pedersini, Coletto, 2010, p. 2). Be to, remiantis kitų užsienio autorių moksliniais straipsniais galima pabrėžti ir tai, kad būtent sąvoka „savarankiškai“ reiškia, kad asmuo veikia savo sąskaita ir savo rizika (Everling, 1963, p. 15) ir kad šis kriterijus yra esminis, atibojant savarankiškai dirbančius asmenis nuo nesavarankiškai dirbančiųjų (Troberg, 1997 cituota Daukšienė, 2010, p. 285). Taigi šių aukščiau išvardytų kategorijų išskyrimas pateikiant

konkrečius pavyzdžius padeda geriau suvokti savarankiškai dirbančių asmenų, kaip atskiros darbo organizavimo formos, bruožus ir susidaryti bendrą vaizdą, kokie asmenys laikytini savarankiškai dirbančiais asmenimis.

Be to, reiktų paminėti ir tai, jog Europos Sąjungos valstybės narės yra primygtinai raginamos siekti, kad savisamda nebūtų naudojama kaip būdas neleisti, jog darbuotojai pasinaudotų socialinėmis ir darbo garantijomis, arba kaip būdas darbdaviams apeiti darbo ir socialinės apsaugos teisę. Taip pat ragina netapatinti savarankiškai dirbančių asmenų ir sandomų darbuotojų, kad būtų išlaikyti savisamdos ir tokio pobūdžio ekonominės veiklos privalumai ir kad būtų prisidėta prie verslumo plėtros ir paslaugų kokybės (Blinkevičiūtė, 2013, p. 12). Atsižvelgiant į tai, manytina, jog Europos Sąjungos mastu nustatčius bendrą visuotinai pripažįstamą savarankiškai dirbančių asmenų sąvoką ir palikus mažiau diskrecijos kiekvienai Europos Sąjungos valstybei nustatyti šių asmenų statusą savo nacionaliniuose socialinės apsaugos įstatymuose, iš esmės kiltų mažiau problematikos šiuo klausimu ir galimybių piktnaudžiauti esama padėtimi, t. y. siekiant nepagrįstai apriboti savarankiškai dirbančių asmenų teises bei suteikiamas garantijas.

Apibendrinus aukščiau išdėstytą, galima daryti pagrįstą išvadą, jog, nors Europos Sąjungos teisės aktai ir nėra išskyrę vieningos ir visuotinai pripažįstamos savarankiškai dirbančio asmens sąvokos, tačiau Europos Sąjungos Teisingumo Teismas iš praktinės pusės yra pažymėjęs pagrindinius šių asmenų grupės bruožus. Atitinkamai visos Europos Sąjungos valstybės narės, kurdamos savarankiškai dirbančių asmenų įstatyminį reglamentavimą nacionaliniu lygmeniu, privalo vadovautis šiais Europos Sąjungos Teisingumo Teismo išskirtais savarankiškai dirbančių asmenų bruožais, t. y. subordinacijos nebuvimu, visiškos atsakomybės prisiėmimu bei tiesioginio atsiskaitymo už atliktus darbus, suteiktas paslaugas ir panašiai, jog būtų išlaikytas tam tikras vientisumas visoje Europos Sąjungoje ir tai sudarytų visas objektyvias galimybes kiekvienam savarankiškai dirbančiam asmeniui laisvai naudotis laisvo darbuotojų judėjimo teise bei, žinoma, kitomis tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu įtvirtintomis kiekvieno asmens teisėmis bei pareigomis.

1.2. Savarankiškai dirbančių asmenų sąvoka Lietuvos Respublikoje

Pradedant analizuoti savarankiškai dirbančių asmenų sąvoką Lietuvos Respublikoje, visų pirma, reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad nuo 2017 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikoje įsigaliojo Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas (toliau – Užimtumo įstatymas). Šio įstatymo tikslas buvo pateikti esamų užimtumo formų klasifikaciją (įvedant naujas užimtumo formas) ir numatyti atsakomybę už nelegalų ir

nedeklaruotą darbą bei nedeklaruotą savarankišką veiklą, užsieniečių įdarbinimo tvarkos pažeidimus bei sukurti naują aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymo modelį (Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2015). Minėtame įstatyme buvo išskirtos trys užimtumo formos, tarp kurių viena buvo ir savarankiškai dirbantys asmenys. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog Užimtumo įstatyme buvo apibrėžta ir savarankiškai dirbančio asmens sąvoka.

Užimtumo įstatymo 3 straipsnyje nurodyta, kad asmuo yra laikomas užimtu, jeigu jis: 1) dirba pagal darbo sutartį arba darbo santykiams prilygintų teisinių santykių pagrindu; 2) yra savarankiškai dirbantis asmuo; 3) užsiima neatlygintinio užimtumo veikla. Minėto įstatymo 5 straipsnyje numatyta, kas yra savarankiškai dirbantys asmenys. Pagal minėtą Užimtumo įstatymo nuostatą savarankiškai dirbančiu asmeniu yra laikomas fizinis asmuo, kuris užsiima šia pagal savo pobūdį ir turinį neturinčia darbo santykiams ar darbo santykiams prilyginamiems teisiniams santykiams būdingo darbą atliekančio asmens pavaldumo asmeniui, kurio naudai yra atliekamas darbas, požymio veikla, kuriai būdingas tęstinumas ir (ar) kartotinumai bei galimybė tokią veiklą vykdyti ateityje, išskiriant šias tris pagrindines savarankiškos veiklos formas, tai: 1) individualią veiklą; 2) veiklą įsteigus juridinį asmenį ar kitą organizacinę struktūrą arba vykdant veiklą, kitaip susijusią su veikla juridiniame asmenyje; 3) veiklą pagal paslaugų kvitus teikiant žemės ūkio ir miškininkystės paslaugas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir miškininkystės paslaugų teikimo pagal paslaugų kvitą įstatymo nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas, 2016). Taigi Lietuvoje, priešingai nei Europos Sąjungos teisės aktuose, savarankiškai dirbančių asmenų sąvoka jau yra konkrečiai apibrėžta ir įtvirtinta Lietuvos Respublikos teisės aktuose.

Taip pat reiktų paminėti ir tai, kad Lietuvos Respublikos teisės aktuose yra išskirtos ir savarankiškai dirbančių asmenų grupės. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo (toliau – Valstybinio socialinio draudimo įstatymas) 2 straipsnio 9 dalyje numatyta, kad savarankiškai dirbantys asmenys – tai individualių įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai, tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai, asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (toliau – Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas) (advokatai, advokatų padėjėjai, notarai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys), fiziniai asmenys, kurie verčiasi individualia žemės ūkio veikla, kai žemės ūkio valdos ar ūkio ekonominis dydis pagal valstybės įmonės Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro atliktus skaičiavimus už praėjusių metų mokesčių laikotarpį nuo sausio 1 d. iki gruodžio 31 d. yra lygus 4 ekonominio dydžio vienetams

arba didesnis (toliau – Ūkininkai ir jų partneriai), šeimos dalyviai, kaip jie apibrėžti Lietuvos Respublikos šeimynų įstatyme (toliau – Šeimynos dalyviai); asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis arba pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos, išskyrus asmenis, turinčius darbo santykius, arba santykius, savo esme atitinkančius darbo santykius (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991). Šiame kontekste norėtusi atkreipti dėmesį, jog apie kiekvieną savarankiškai dirbančių asmenų grupę aptarsime vėliau, t. y. šiame rašto darbe analizuojant atskirų savarankiškai dirbančių asmenų grupių socialinį draudimą.

Nagrinėjant Lietuvos Respublikoje įtvirtintą savarankiškai dirbančių asmenų sąvoką, pabrėžtina ir tai, kad Lietuvos Respublikos autoriai yra nagrinėję savarankiškai dirbančių asmenų grupę savo moksliniuose straipsniuose ir išskyrę šios kategorijos esminius bruožus, padedančius atskirti savarankiškai dirbančius asmenis nuo kitų darbo organizavimo formų. Pavyzdžiui, Beata Martišienė savo straipsnyje „Kriterijų, atskiriančių skirtingas darbo organizavimo formas, analizė“ yra nurodžiusi, kad savarankiškas darbas apima darbą pagal civilines sutartis (rangos, atlygintinų paslaugų teikimo, pavedimo, jungtinės veiklos (partnerystės), sporto veiklos sutartis, autorines sutartis ir kt.). Jam netaikomos darbo teisės taisyklės, daug plačiau veikia sutarties laisvės principas, šalys yra savarankiškos – viena kitai nepavaldžios, lygiateisės ir lygiavertės partnerės. Šiuo atveju atlyginama už iš anksto aptartus darbo rezultatus, atliekantį darbą šalis pati renkasi priemones, būdus, laiką ir metodus jam atlikti. Be to, autorė pažymėjo ir tai, kad savarankiškai dirbantiems asmenims tenka jų veiklos ūkinė ir finansinė rizika, jie patys atsako prieš trečiuosius asmenis ir moka mokesčius (Martišienė, 2010, p. 405-418). Kitas autorius Marius Jarulaitis savo straipsnyje „Nestandartiniai darbo santykiai ir jų reguliavimas“ pateikė savarankiškai dirbančių asmenų sąvoką ir nurodė, jog savarankiškai dirbantys asmenys – tai nuosavoje įmonėje (registruotoje arba ne) su vienu arba keliais partneriais dirbantys asmenys. Jų veikla remiasi individualiu arba šeimos narių darbu. Jie nuolat gamina prekes, teikia paslaugas, norėdami gauti pajamų. Jų darbas laikomas darbu, nesusietu darbo sutartimi. Autoriaus Mariaus Jarulaičio teigimu, prie savarankiškai dirbančių asmenų priskiriami: ūkininkai ir kiti žemės naudotojai, priskirti užimtųjų kategorijai, gėlininkai, daržininkai, amatininkai (statybininkai, prekių gamintojai, siuvėjai, kirpėjai ir kt.), muzikantai, menininkai, dailininkai, t. y. asmenys, nepriklausantys jokiai firmai ar įmonei. Šiai grupei autorius Marius Jarulaitis taip pat priskiria ir patentininkus (Jarulaitis, 2008, p. 86).

Vadovaujantis aukščiau išdėstytu Lietuvos Respublikos įstatyminiu reglamentavimu, galime daryti pagrįstą išvadą, jog Lietuvos Respublikos įstatymai yra

išskyrę tris aiškiai apibrėžtas užimtumo formas, tarp jų vieną ir savarankiškai dirbančių asmenų. Lietuvos Respublikoje savarankiškai dirbančio asmens institutas yra pakankamai detalai apibrėžtas ir sureguliuotas, t. y. Lietuvos Respublikos įstatymuose šiai dienai yra nurodyta tiek savarankiškai dirbančio asmens sąvoka, tiek šiai asmenų užimtumo formai priskirtinos asmenų grupės, kas sudaro prielaidas teigti, jog Lietuvos Respublikoje yra siekiama užkirsti kelią piktnaudžiavimui ir stengiamasi sudaryti visas reikiamas sąlygas, jog būtų tinkamai apsaugotos ne tik darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, bet ir savarankiškai dirbančių asmenų tiek Europos Sąjungos teisės aktuose, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos kiekvieno asmens teisės, pareigos, taip pat šiems asmenims suteikiamos socialinės garantijos.

1.3. Savarankiškai dirbančių asmenų sąvokos istorinė raida Lietuvos Respublikoje

Verta paminėti, jog asmenų skirstymas į savarankiškai dirbančius asmenis ir į darbuotojus pirmą kartą aiškiai įtvirtintas Didžiosios Britanijos įstatymų leidybos srityje, 1942 m. Socialinio draudimo įstatyme. Pažymėtina, kad pirmiausia šios klasifikacijos užuomazgos atsirado teismų praktikoje. Tai reiškia, kad klasifikacijos prigimtis yra ne teorinė, o praktinė. Netgi kai ši klasifikacija buvo įtvirtinta įstatymų leidybos srityje, teismų praktika daugiausiai prisidėjo formuluojant šios esminės darbo teisės klasifikacijos turinį. Teisės aktai tik įvardijo minėtą klasifikaciją kaip teisiškai reikšmingą, o jos kriterijus vardijo, aiškino ir taikė teismų praktika. Taigi, nors teisės aktuose ši klasifikacija įtvirtinta tik 1942 metais, tačiau teismų praktika ją naudojo jau nuo XIX amžiaus pabaigos (Deakin, Wilkinson, 2005 cituota Martišienė, 2010, p. 405-418).

Lietuvoje pirmieji darbo sutartis reglamentuojantys įstatymai pasirodė tarpukario laikotarpiu: nors tiesiogiai teisės aktuose nebuvo įvardijama, pagal jų turinį ir prasmę galima kalbėti apie savarankiškos darbo organizavimo teisinės formos atsiradimą (Martišienė, 2010, p. 405-418).

1991 m. gegužės 21 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, kuris įsigaliojo jau 1991 m. birželio 20 d. Minėto įstatymo 4 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog šio įstatymo nustatyta tvarka privalomai draudžiami: 1) asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis; 2) deputatai, gaunantys atlyginimą už darbą atitinkamose tarnybose; 3) sukarintų organizacijų (priešgaisrinės apsaugos, gelbėjimo tarnybų, ryšių ir kt.) darbuotojai, jei jie pagal kitus įstatymus neturi teisės į specialųjį socialinį aprūpinimą; 4) ūkinių bendrijų nariai, taip pat žemės ūkio bendrovių nariai, gaunantys jose pajamas, susijusias su darbo santykiais; 5) akcininkai, gaunantys akcinėje bendrovėje pajamas, susijusias su darbo santykiais; 6) advokatų kolegijų nariai; 7)

individualių (personalinių) įmonių savininkai; 8) ūkininkai ir pilnamečiai jų šeimos nariai, dirbantys ūkyje (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991 m. redakcija). Kaip matyti iš šios nuostatos, 1991 m. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo redakcijoje atskiros sąvokos kaip savarankiškai dirbantys asmenys išskirta nebuvo. Tik 2000 m. kovo 16 d., t. y. praėjus devyneriems metams nuo valstybinio socialinio draudimo įstatymo atsiradimo momento, šiame įstatyme pradėjo rasti savarankiškai dirbančių asmenų užuomazgos. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4, 7, 17, 26, 34, 35, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. VIII-1573 buvo pakeistas šio įstatymo 4 straipsnis, kurio 6 punkte buvo nurodyta, jog valstybiniu socialiniu draudimu privalomai draudžiami individualių (personalinių) įmonių savininkai ir jiems Vyriausybės tvarka prilyginti savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus patentus įsigiję asmenys (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4, 7, 17, 26, 34, 35, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. VIII-1573, 2000). Atkreiptinas dėmesys, jog šiame įstatyme dar nebuvo apibrėžta, kas yra priskirtini tiems savarankiškai dirbantiems asmenims ir kas ši asmenų grupė kaip tokia iš viso yra.

Tik 2004 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymo Nr. IX-2535 2 straipsnio 8 dalyje pirmą kartą buvo išskirta savarankiškai dirbančiųjų asmenų sąvoka ir nurodyta, kad savarankiškai dirbantys asmenys – tai individualių įmonių savininkai; tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai; asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (advokatai, advokatų padėjėjai, notarai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys) (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-2535, 2004). Remiantis 2004 m. balandžio 29 d. Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamuoju raštu Nr. IXP-3491, matyti, kad minėto įstatymo projekto tikslas buvo – nauju, tarptautine praktika besiremiančiu, įstatymu reglamentuoti socialinio draudimo sistemą, socialinio draudimo rūšis, socialinio draudimo sistemoje dalyvaujančių subjektų prievolės, teises ir tarpusavio santykius, kuriuos tuo metu reglamentavo nuo 1991 metų galiojęs ir ne kartą tikslintas Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Atitinkamai tuometinis įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti įstatymo aiškumą ir išvengti įvairaus savarankiškai dirbančiųjų asmenų traktavimo, 2004 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymu Nr. IX-2535 naujai apibrėžė pagrindines įstatyme vartojamas sąvokas, t. y. apdraustieji, draudžiamosios pajamos, draudėjai,

savarankiškai dirbantys asmenys, socialinio draudimo įmokos, išmokos ir išmokų gavėjai, Valstybinio socialinio draudimo fondo įstaigos bei kitas sąvokas (Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. IXP-3491, 2004). Taigi tik 2004 metais pirmą kartą aiškiai įstatymu buvo išskirtos savarankiškai dirbančių asmenų užimto formai priklausančios asmenų grupės, t. y. individualių įmonių savininkai, tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai, asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (advokatai, advokatų padėjėjai, notarai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys) (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-2535, 2004).

Vėliau savarankiškai dirbančių asmenų ratas iš esmės tik plėtėsi. 2008 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. XI-93 savarankiškai dirbančių asmenų grupei buvo priskirti ir ūkininkai bei jų partneriai, tuo atveju, kai žemės ūkio valdos, įregistruotos Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo verslo registre, ekonominis dydis pagal įgaliotos institucijos atliktus skaičiavimus, galiojančius praėjusių metų paskutinę dieną, yra lygus arba didesnis nei 4 europinio dydžio vienetai, nustatomi vadovaujantis 1990 m. sausio 16 d. Europos Komisijos 90/36 EEB, nustatančiu agroekonominės tendencijos koeficientą, naudojamą Bendrijos ūkių tipologijoje europiniam dydžio vienetai apibrėžti (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, 2008). 2010 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XI-903 į savarankiškai dirbančių asmenų ratą yra įtraukiami ir šeimos dalyviai, kaip jie apibrėžti Lietuvos Respublikos šeimynų įstatyme (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XI-903, 2010). Vadovaujantis 2011 m. rugsėjo 28 d. Aiškinamuoju raštu, reg. Nr. 11-3361-01, dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 7, 9 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto matyti, kad įstatymų leidėjas siekė nustatyti ir mažųjų bendrijų dalyvių socialines garantijas (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 7, 9 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, 2011), todėl dar 2012 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XI-2169 į savarankiškai dirbančių asmenų ratą buvo įtraukti ir mažųjų bendrijų nariai (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XI-2169, 2012).

Galiausiai 2016 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymas Nr. XII-2508 įtvirtino savarankiškai dirbančių asmenų grupei priklausančius asmenis, kurie ir šiai dienai yra priskirtini minėtai darbo organizavimo formai. Taigi minėto įstatymo 2 straipsnio 9 dalyje nurodyta, kad savarankiškai dirbantys asmenys – tai individualių įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai, tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai, asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (advokatai, advokatų padėjėjai, notarai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys), Ūkininkai ir jų partneriai, Šeimynos dalyviai bei asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis arba pajamas iš sporto ir atlikėjo veiklos (išskyrus asmenis, turinčius darbo santykius arba santykius, savo esme atitinkančius darbo santykiams) (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymas Nr. XII-2508, 2016). Pažvelgus į 2015 m. gegužės 18 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo I-1336 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamąjį raštą Nr. 15-5457 matyti, jog minėto įstatymo pakeitimo įstatymo tikslas buvo nustatyti didesnę savarankiškai dirbančių asmenų apsaugą nuo socialinių rizikų, tamptariau susieti išmokas su įmokėtomis įmokomis, sudaryti prielaidas darbo užmokesčio apmokestinimo mažinimui bei prielaidas Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto stabilumui užtikrinti, įsteigiant socialinio draudimo rezervinį fondą (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo I-1336 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. 15-5457, 2015).

Taigi išanalizavus Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymą, jo pakeitimus bei juos lydinčius dokumentus, galima daryti pagrįstą išvadą, jog savarankiškai dirbančių asmenų ratas Lietuvos Respublikos teisiniame reglamentavime vis yra plečiamas. Kadangi savarankiškai dirbantys asmenys, kaip jau minėta anksčiau, nėra asmenys, kurie dirba pagal darbo sutartis, ir jiems patiems tenka prisiimti visą kilusią riziką bei atsakomybę, kartu galima teigti, jog ir riziką, susijusią su jų socialine apsauga, todėl įstatymų leidėjui yra būtina įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris maksimaliai apsaugotų šiuos asmenis. Atitinkamai galime pastebėti, jog Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas eina šia linkme ir kaip vieną iš tikslų įstatymų aiškinamuosiuose raštuose nurodo, jog yra siekis nustatyti didesnę savarankiškai dirbančių asmenų apsaugą.

1 lentelė. Savarankiškai dirbančių asmenų sąvokos istorinė raida Lietuvos Respublikoje

2004 m.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Individualių įmonių savininkai. 2. Tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai. 3. Asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (advokatai, advokatų padėjėjai, notariai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys).
2008 m.
<ol style="list-style-type: none"> 4. Ūkininkai ir jų partneriai.
2010 m.
<ol style="list-style-type: none"> 5. Šeimynos dalyviai.
2012 m.
<ol style="list-style-type: none"> 6. Mažųjų bendrijų nariai.
2016 m.
<ol style="list-style-type: none"> 7. Asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis arba pajamas iš sporto ir atlikėjo veiklos (išskyrus asmenis, turinčius darbo santykius arba santykius, savo esme atitinkančius darbo santykiams).

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis 1991 m. gegužės 21 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymu, 2004 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymu Nr. IX-2535, 2008 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. XI-93, 2010 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XI-903, 2012 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XI-2169 ir 2016 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymu Nr. XII-2508.

2. SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SOCIALINIO DRAUDIMO YPATUMAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Moksliniame straipsnyje „Socialinės apsaugos teisė“ autoriai Audrius Bitinas, Juozapas Tartilas, Jovita Litvaitienė nurodė, jog valstybinis socialinis draudimas yra tam tikras kompromisas tarp „prieinamumo“ ir „priimtumo“. Socialinio draudimo atveju solidarumo sistemų nariai savanoriškai arba privalomai patys moka draudimo įnašus arba kiti moka už juos, todėl, tokios solidarumo sistemos nariui patyrus socialinę riziką, yra galimybė gauti socialinę pašalpą (Bitinas *et al.*, 2011, p. 11).

Valstybinio socialinio draudimo sąvoką apibrėžė ir socialinių mokslų daktaras Arvydas Guogis, kuris pažymėjo, kad valstybinis socialinis draudimas – tai valstybių nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti apdraustiesiems gyventojams, taip pat teisės aktų numatytais atvejais, apdraustųjų šeimų nariams gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų, jei jie negali dėl teisės aktuose nurodytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų ir dėl teisės aktuose nurodytų svarbių priežasčių turi papildomų išlaidų (Guogis, 2000, p. 7). Be to, Arvydas Guogis kitame savo moksliniame straipsnyje akcentavo ir tai, jog valstybinis socialinis draudimas – tai viena priimtinausių ir daugelyje pasaulio valstybių plačiai paplitusių pajamų perskirstymo formų, kada kiekvienas žmogus žino, kad jo ir už jį draudėjų (darbdavių) mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos bus naudojamos išimtinai įstatymais reglamentuotoms, socialinę paskirtį turinčioms išmokoms (Guogis, 2008, p. 29).

Atkreiptinas dėmesys, jog terminą „valstybinis socialinis draudimas“ apibrėžė ir ekonomistė Rūta Vainienė savo knygoje „Ekonomikos terminų žodynas“, kurioje nurodė, kad valstybinis socialinis draudimas – tai valstybės organizuojama ir vykdoma socialinio senatvės aprūpinimo, nedarbo ar ligos atveju sistema, paprastai pagrįsta einamojo finansavimo (einamųjų įmokų ir einamųjų išmokų) principu (Vainienė, 2005, p. 256).

Galiausiai šiuo metu galiojančiame Valstybinio socialinio draudimo įstatyme 2 straipsnio 15 dalyje nurodyta, kad valstybinis socialinis draudimas – tai valstybinės socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai arba iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimos nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastos darbo pajamos arba įstatymų nustatytais atvejais šioje dalyje nurodytiems asmenims išmokamos įstatymų nustatyto dydžio išmokos.

Apibendrinus aukščiau išdėstytų autorių nuomonę bei Valstybinio socialinio draudimo įstatyme įtvirtintą valstybinio socialinio draudimo apibrėžimą, matyti, kad iš esmės valstybinis socialinis draudimas, kaip atskiras institutas, buvo sukurtas dėl to, jog

esant tam tikroms socialinėms rizikoms, t. y. pagrįstoms aplinkybėms, kurios nepriklauso nuo kiekvieno žmogaus asmeniškai – tai yra liga, laikinas nedarbingumas arba normalus ir visai visuomenei visiškai suprantamas dalykas, jog vyresnio amžiaus žmonėms darosi sunkiau tiek fiziškai, tiek protiškaai atlikti darbus, iš kurių yra gaunamos pagrindinės pragyvenimui reikalingos piniginės lėšos, buvo reikalinga užtikrinti kiekvieno asmens teisę gauti piniginių lėšų bent minimaliam pragyvenimo lygiui, būtiniausioms pragyvenimui reikalingoms reikmėms užtikrinti.

Konstatuotina, kad įstatymų leidėjas ne tik gali, bet ir privalo nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas valstybei įgyvendinti jos konstitucinę priedermę laiduoti piliečiams teisę į socialinę apsaugą, užtikrintų lėšų, būtinų pensijoms bei socialinei paramai, sukaupimą ir šių pensijų mokėjimą bei socialinės paramos teikimą. Šiai dienai Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose yra įtvirtintas toks finansavimo einamosiomis pajamomis valstybinio socialinio draudimo modelis (vadinamasis angl. *pay as you go* modelis), pagal kurį valstybinis socialinis draudimas yra grindžiamas privalomosiomis įmokomis ir garantuojamas lėšomis, surenkamomis iš einamuoju laikotarpiu dirbančių asmenų, dalį savo uždirbtų lėšų skiriančių tiems visuomenės nariams, kuriems įstatyme numatytos išmokos turi būti mokamos dėl to, kad jie yra sulaukę senatvės pensijos amžiaus, jiems yra pripažintas invalidumas arba yra kitų įstatyme numatytų priežasčių (*inter alia* tada, kai tie visuomenės nariai dėl įstatyme numatytų objektyvių priežasčių negali dirbti ir užsidirbti) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 26 d. nutarimas).

Valstybinio socialinio draudimo įstatyme yra nustatytos tokios socialinio draudimo rūšys: 1) pensijų socialinis draudimas; 2) ligos socialinis draudimas; 3) motinystės socialinis draudimas; 4) nedarbo socialinis draudimas; 5) nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas; 6) privalomasis sveikatos draudimas.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog savarankiškai dirbantys asmenys, skirtingai nei darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, nėra draudžiami visomis aukščiau minėtomis socialinio draudimo rūšimis. Savarankiškai dirbantys asmenys, atskiros šios grupės asmenų rūšys, išimtinai yra privalomai draudžiamos tik tam tikromis socialinio draudimo rūšimis, o būtent tokią ribotą savarankiškai dirbančiųjų socialinę aprėptį, manytina, nulemia jų veiklos specifika (pavyzdžiui, jie neturi formalaus mėnesinio uždarbio) ar sudėtingos techninės problemos (pavyzdžiui, savarankiškai dirbančiųjų pajamų apskaita privalomo socialinio draudimo administravimą jų atžvilgiu daro itin brangų), taip pat įsitikinimas, kad savarankiškai dirbantys asmenys patys pajėgūs pasirūpinti savo socialiniu saugumu (Bernotas, Guogis, 2003, 45, 83-84). Kaip atskirą problemą Lietuvos

Respublikos autoriai išskiria ir tai, jog savarankiškai dirbančių asmenų buhalterinė apskaita yra supaprastinta, antra, mažiau kontroliuojama veikla, jos mastas ir apmokėjimas (pvz., statybos darbus pigiau atlieka keli statybininkai, dirbantys pagal verslo liudijimus, nei dirbantys pagal darbo sutartis), trečia, sunku kontroliuoti laikiną ar sezoninį darbą (Guogis, Bitinas 2011, p. 565).

Remiantis aukščiau išdėstytu, galima daryti pagrįstą išvadą, jog savarankiškai dirbančių asmenų ekonominė (darbinė) veikla yra specifinė, nes jie negauna konkretaus fiksuoto mėnesinio atlyginimo ir garantuotų nuolatinių pajamų, todėl atitinkama specifika turi būti būdinga ir jų valstybiniam socialiniam draudimui (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 26 d. nutarimas). Atitinkamai toliau šiame skyriuje nagrinėsime atskirų savarankiškai dirbančių asmenų grupių valstybinio socialinio draudimo ypatumus.

2.1. Atskirų savarankiškai dirbančių asmenų rūšių socialinio draudimo ypatumai

2.1.1. Individualių įmonių savininkai, tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai bei mažųjų bendrijų nariai

Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo (toliau – Individualių įmonių įstatymas) 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Individualią įmonę steigia vienas fizinis asmuo, kuris nuo įmonės įregistravimo laikomas individualios įmonės savininku (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, 2003). Būtent šis asmuo, t. y. individualios įmonės savininkas, ir yra priskirtinas šiam rašto darbui aktualiai asmenų grupei – savarankiškai dirbantiems asmenims.

Kiti savarankiškai dirbančių asmenų grupei priklausantys asmenys ir šiai daliai aktualūs yra tikrosios ūkinės bendrijos ir komanditinės ūkinės bendrijos tikrieji nariai. Tikroji ūkinė bendrija yra įmonė, kurios visi dalyviai yra tikrieji nariai, o komanditinė ūkinė bendrija yra įmonė, kurios dalyviai yra tikrieji nariai ir komanditoriai (Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas, 2003).

Kaip jau minėta anksčiau šiame rašto darbe, tiek individualių įmonių savininkai, tiek tikrųjų ūkinių bendrijų bei komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai tik 2004 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymu Nr. IX-2535, t. y. pirmą kartą, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatyme buvo priskirti savarankiškai dirbančių asmenų grupei. Tuo metu galiojančiu teisiniu reglamentavimu buvo nustatyta, kad šie asmenys buvo privalomai

draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijoms dalims. Vėliau, t. y. 2008 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. XI-93, individualių įmonių savininkų bei tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrųjų narių socialinis draudimas buvo išplėstas ir šie asmenys buvo privalomai draudžiami ne tik pensijų socialiniu draudimu, tačiau ir ligos bei motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti. 2016 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymu buvo apdrausti ir nedarbo socialiniu draudimu.

Dar viena šiai daliai aktuali savarankiškai dirbančių asmenų grupė yra mažųjų bendrijų nariai. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymo (toliau – Mažųjų bendrijų įstatymas) 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad mažoji bendrija yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo – įmonė, kurios visi nariai yra fiziniai asmenys (Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas, 2012). Šie mažosios bendrijos nariai taip pat yra laikytini savarankiškai dirbančiais asmenimis, kurie į savarankiškai dirbančių asmenų ratą buvo priskirti, kaip minėta anksčiau, tik 2012 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XI-2169. Tuometinis įstatyminis reguliavimas numatė, jog mažųjų bendrijų nariai privalomai buvo draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims. Vėliau, t. y. 2016 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymu Nr. XII-2508, šių asmenų atžvilgiu valstybinis socialinis draudimas buvo išplėstas ir šie asmenys buvo privalomai draudžiami ne tik pensijų socialiniu draudimu, tačiau ir ligos, motinystės bei nedarbo socialiniu draudimu.

Visi šie aukščiau išvardyti asmenys, t. y. individualių įmonių savininkai, tikrųjų ūkinių bendrijų bei komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai, taip pat mažųjų bendrijų nariai, pagal šiomis dienomis galiojantį įstatyminį reguliavimą yra privalomai draudžiami pensijų, ligos, motinystės ir nedarbo socialiniu draudimu. Pabrėžtina, kad vieninteliai šie asmenys iš visų savarankiškai dirbančių asmenų grupių yra draudžiami nedarbo socialiniu draudimu, kas šioms savarankiškai dirbančių asmenų grupėms teikia išskirtinumą ir tam tikrą pranašumą lyginant su kitomis savarankiškai dirbančių asmenų grupėmis.

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsniu matyti, kad socialinio draudimo įmokų bazę sudaro individualios įmonės savininko, mažosios bendrijos išsiimama individualios įmonės savininko, mažosios bendrijos nario ar tikrosios

ir komandinės ūkinės bendrijos tikrojo nario asmeniniams poreikiams 50 procentų lėšų suma, kuri deklaruojama Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – Valstybinė mokesčių inspekcija) kaip su darbo santykiais ar jų esme atitinkančiais santykiais susijusios pajamos. Pažymėtina, kad įmokas moka kartą per mėnesį ne vėliau kaip iki einamojo mėnesio paskutinės dienos individualios įmonės įmokas moka už šių įmonių savininkus, mažosios bendrijos – už jų narius, tikrosios ūkinės bendrijos ir komandinės ūkinės bendrijos – už jų tikruosius narius (Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 12 straipsnio 4 dalis).

Aptarus aukščiau nurodytų savarankiškai dirbančių asmenų, t. y. individualių įmonių savininkų, tikrųjų ūkinių bendrijų, komanditinių ūkinių bendrijų tikrųjų narių bei mažųjų bendrijų narių socialinį draudimą, galima teigti, jog visų šių asmenų socialinis draudimas buvo plečiamas. Šiuos asmenis priskyrus prie savarankiškai dirbančių asmenų, visi jie iš pradžių buvo draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu. Šiai dienai jų socialinis draudimas, kaip minėta, iš esmės yra praplėstas ir jie yra privalomai draudžiami ne tik pensijų socialiniu draudimu, tačiau ir ligos, motinystės bei nedarbo socialiniu draudimu, kas suponuoja tai, jog Lietuvos Respublika iš tiesų siekia visapusiškai apsaugoti ir savarankiškai dirbančius asmenis, suteikdama šiems asmenims platesnį socialinį draudimą, t. y. suteikdama platesnes socialines garantijas.

2.1.2. Asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, išskyrus verslo liudijimą turinčius asmenis

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje nurodyta, kad individuali veikla – tai savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį: 1) savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė arba gamybinė veikla, išskyrus nekilnojamųjų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veiklą, taip pat finansinių priemonių sandorius; 2) savarankiška kūryba, mokslinė, profesinė ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla; 3) savarankiška sporto veikla; 4) savarankiška atlikėjo veikla (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, 2002). Taigi individualių veiklų, kuriomis kiekvienas asmuo gali užsiimti, pasirinkimas yra pakankamai platus, kas sąlyginai suponuoja išvadą, jog tai yra viena iš populiariausių ir bene dažniausiai besirenkamų savarankiškai dirbančių asmenų darbo organizavimo formų.

Kaip jau minėta šio rašto darbo 1.3 dalyje, pirmą kartą savarankiškai dirbančių asmenų grupės, tarp jų ir asmenys, besiverčiantys individualia veikla, buvo įvardytos tik 2004 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo

pakeitimo įstatyme Nr. IX-2535. Tuometinis įstatyminis reguliavimas numatė, jog asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, išskyrus tuos, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimus, yra privalomai draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims. Šie asmenys papildomai pensijos daliai buvo privalomai draudžiami tuo atveju, jeigu jų pajamų metinė suma, apskaičiuota iš apmokestinamojo pelno, apskaičiuoto pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymą, atėmus mokesčių metų pelno mokesčio sumą, arba pajamų metinė suma, apskaičiuota iš apmokestinamųjų pajamų, apskaičiuotų pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymą, atėmus mokesčių metų pajamų mokesčio sumą, buvo lygi 12 minimalių mėnesinių algų sumai arba didesnė. 2008 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. XI-93 savarankiškai dirbančių asmenų, išskyrus tuos, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimus, advokatus, advokatų padėjėjus, notarus, antstolius, socialinis draudimas buvo praplėstas ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti. Atkreiptinas dėmesys, jog tuometinis įstatyminis reguliavimas išskyrė advokatus, advokatų padėjėjus, notarus, antstolius ir nurodė, kad jų socialinis draudimas nėra plečiamas ir jie privalomai draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims. Nepaisant to, toks advokatų, advokatų padėjėjų, notarų bei antstolių išskyrimas iš kitų savarankiškai dirbančių asmenų, vykdančių individualią veiklą, ilgai netruko ir jau 2009 m. vasario 17 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 6, 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. XI-170 buvo sulygintas visų asmenų, besiverčiančių individualia veikla, išskyrus turinčius verslo liudijimą, socialinis draudimas ir nurodyta, jog savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus tuos, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimus, privalomai draudžiami pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 6, 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-170, 2009). Minėta savarankiškai dirbančių asmenų grupė nurodytomis socialinio draudimo rūšimis, t. y. pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, yra draudžiama ir šiai dienai.

Atkreiptinas dėmesys, kad šios savarankiškai dirbančių asmenų grupės socialinio draudimo įmokų bazė, skirtingai nei šio magistrinio darbo 2.1.1. punkte nurodytų asmenų, sudaro 90 procentų individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų (neatėmus

privalomojo sveikatos draudimo, socialinio draudimo įmokų) suma (Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnis). Socialinio draudimo įmokas moka patys arba už juos moka jų draudėjai į Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų sąskaitą nuo veiklos vykdymo pradžios iki veiklos pabaigos (Valstybinio socialinio draudimo įstatymas 12 straipsnis).

Taigi, nors šioje dalyje analizuota savarankiškai dirbančių asmenų grupė yra gana platoka, t. y. nemažas pasirinkimas veiklų, kuriomis galima užsiimti pasirinkus vykdyti individualią veiklą, todėl atitinkamai tai yra viena iš dažniausiai pasirenkamų ir populiariausių savarankiškai dirbančių asmenų darbo organizavimo formų, tačiau pažymėtina, kad šiai asmenų grupei nėra suteikta visiška socialinė apsauga, t. y. šie asmenys nėra draudžiami visomis socialinio draudimo rūšimis. Šiai dienai ši savarankiškai dirbančių asmenų kategorija nėra draudžiama nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu.

2.1.3. Asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, turėdami verslo liudijimus

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 straipsnio 22 dalyje numatyta, kad verslo liudijimas – tai Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo ir jį įgyvendinančių teisės aktų nustatyta tvarka išduotas dokumentas, patvirtinantis nustatyto fiksuoto dydžio pajamų mokesčio sumokėjimą verčiantis individualia veikla ir (arba) nekilnojamojo pagal prigimtį daikto nuomos veikla, jeigu šios veiklos rūšys įtrauktos į Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą veiklos rūšių sąrašą. Remiantis 2002 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1797 dėl verslo liudijimų išdavimo gyventojams taisyklių ir veiklų, kuriomis gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, rūšių sąrašu, matyti, kad tokioms veikloms priskirtinos: apgyvendinimo paslaugų (kaimo turizmo paslaugos) teikimas, drabužių siuvimas, taisymas, kirpyklų, kosmetikos kabinetų ir salonų, soliariumų veikla, taip pat naminių gyvūnėlių kirpimas, trenerių veikla (jeigu asmuo nėra sudaręs sporto veiklos sutarties (kontrakto) ir kitos minėtame dokumente nurodytos veiklos (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 19 d. nutarimas Nr. 1797).

Pažymėtina, kad asmenys, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimą, draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu. Socialinio draudimo įmokas moka patys, o šios skaičiuojamos nuo minimaliosios mėnesinės algos.

Šios savarankiškai dirbančių asmenų grupės įmokų mokėjimas turi savitų ypatumų. Pavyzdžiui, iš Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 12 straipsnio matyti, kad verslo

liudijimus turintys asmenys socialinio draudimo įmokas sumoka už verslo liudijimo galiojimo laiką, o jeigu asmuo pagal verslo liudijimą dirba ne visą kalendorinį mėnesį, pagal asmens pateiktą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos direktoriaus patvirtintos formos prašymą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniam skyriui gali būti sumokėtos socialinio draudimo įmokos už visą kalendorinį mėnesį, prašymą pateikiant Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniam skyriui ne vėliau kaip iki asmens metinės pajamų mokesčio deklaracijos už laikotarpį, į kurį įeina šis mėnuo, pateikimo Valstybinei mokesčių inspekcijai termino paskutinės dienos. Kitas pavyzdys yra, kai ketinama verslo liudijimą įsigyti trumpesniam negu 3 mėnesių laikotarpiui, ši savarankiškai dirbančių asmenų grupė privalo iš anksto sumokėti socialinio draudimo įmokas už visą verslo liudijimo galiojimo laikotarpį. Asmenys įsigiję verslo liudijimus 3 mėnesių ar ilgesniam laikotarpiui, socialinio draudimo įmokas moka kartą per ketvirtį ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmo mėnesio 15 dienos.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad asmenų, besiverčiančių individualia veikla pagal verslo liudijimą, skirtingai nuo kitų savarankiškai dirbančių asmenų grupių, socialinio draudimo įmokos skaičiuojamos nuo minimaliosios mėnesinės algos.

Taigi asmenų, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimus, socialinė apsauga šių asmenų socialinio draudimo atžvilgiu iš tiesų yra labai silpna, kas šios veiklos formos pasirinkimą asmenims turėtų daryti visiškai nepatrauklų. Nepaisant to, kai kurie subjektai mano priešingai ir teigia, jog toks minimalus asmenų, besiverčiančių individualia veikla turint verslo liudijimą, socialinis draudimas yra naudingas ir tokia savarankiškai dirbančių asmenų grupė yra reikalinga šių dienų pasaulyje, kadangi tai skatina verslumą. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra pažymėjusi, kad pagal verslo liudijimus dirbantiems asmenims yra sudaryta galimybė verstis pasirinkta veikla, turint mažesnę mokestinę naštą, kadangi ši veikla turėtų paskatinti pradedančių fizinių asmenų verslumą, kad po to šių asmenų vykdoma veikla galėtų peraugti į kitas veiklos rūšis (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos raštas Nr. (11.9-53) SD-6064, 2011). Labai panašios nuomonės laikosi ir Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Remiantis Lietuvos laisvosios rinkos instituto nuomone, verslo liudijimai leidžia sukurti geresnes, lankstesnes sąlygas verslui, lemia mažesnę administracinę ir potencialiai mažesnę mokestinę naštą, tai, Lietuvos laisvosios rinkos instituto vertinimu, skatina gyventojų verslumą ir kartu mažina paskatas vykdyti šešėlinį verslą, slėpti dalį ar visas pajamas (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2007).

Vadovaujantis aukščiau išdėstytu, galima pagrįstai teigti, kad asmenų, vykdančių individualią veiklą pagal verslo liudijimą, socialinio draudimo teisinis reguliavimas vertinamas dvejopai. Aplinkybė, kad šie asmenys yra draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu vertinant ilgalaikėje perspektyvoje laikytina bloga, kadangi asmuo yra apsaugomas tik nuo pensiniame amžiuje atsirasiančių rizikų, o nuo rizikų, su kuriomis galima susidurti einamuoju laikotarpiu, toks asmuo nėra apsaugomas. Kita vertus, asmenis, vykdančius individualią veiklą pagal verslo liudijimus, vertinant trumpalaikėje perspektyvoje, sudaromos pagrįstos prielaidos galvoti, kad dėl itin minimalios mokestinės naštos valstybė taip yra sudariusi palankias sąlygas fiziniams asmenims pradėti savo asmeninį verslą, tokiu būdu sudarant palankesnes sąlygas vystyti ir plėtoti verslą ateityje.

2.1.4. Ūkininkai ir jų partneriai bei Šeimynos dalyviai

Ūkininkais ir jų partneriais, vadovaujantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2 straipsnio 9 dalimi, yra laikomi fiziniai asmenys, kurie verčiasi individualia žemės ūkio veikla, kai žemės ūkio valdos ar ūkio ekonominis dydis pagal valstybės įmonės Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro atliktus skaičiavimus už praėjusių metų mokestinį laikotarpį nuo sausio 1 d. iki gruodžio 31 d. yra lygus 4 ekonominio dydžio vienetais arba didesnis. Kvestionuojama, ar nereiktų svarstyti ir mažesnių ūkių socialinio draudimo plėtros. Šis poreikis argumentuojamas siekiu užtikrinti ūkininkų apsaugą nuo socialinių rizikų (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2014). Nepaisant to, iki šios dienos įstatyminis teisinis reguliavimas nėra pasikeitęs ir savarankiškai dirbančių asmenų grupei yra priskiriami Ūkininkai ir jų partneriai, kurių žemės ūkio valdos ar ūkio ekonominis dydis yra lygus 4 ekonominio dydžio vienetais arba didesnis.

Remiantis Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymo 2 straipsnio 22 dalimi, žemės ūkio veikla – tai veikla, apimanti žemės ūkio produktų gamybą, savos gamybos žemės ūkio produktų perdirbimą ir iš jų pagamintų maisto ar ne maisto produktų realizavimą, taip pat paslaugų žemės ūkiui teikimą ir (arba) geros agrarinės bei aplinkosaugos žemės būklės palaikymą, žemės ūkio kooperatinėmis bendrovėmis (kooperatyvais) pripažintų kooperatyvinių bendrovių (kooperatyvų) žemės ūkio produktų supirkimą iš savo kooperatyvinės bendrovės (kooperatyvo) narių, jų realizavimą, iš savo narių supirktų žemės ūkio produktų perdirbimą ir iš jų pagamintų maisto ir ne maisto produktų realizavimą (Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas, 2002).

Pažymėtina, kad Ūkininkai ir jų partneriai tik nuo 2009 metų pradžios buvo priimti po socialinio draudimo „skėčiu“. Susitarimas dėl jų įtraukimo į socialinio draudimo sistemą buvo pasiektas, pastariesiems supratus sunkmečio galimas pasekmes (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009). Nepaisant to, atkreiptinas dėmesys, jog šiais pakeitimais, t. y. Ūkininkų ir jų partnerių priskyrimu savarankiškai dirbantiems asmenims, buvo siekta ne tik užtikrinti ūkininkų socialinio draudimo teikiamas garantijas, bet ir gauti papildomas socialinio draudimo įmokas (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29 ir 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2008).

Priėmus Ūkininkus ir jų partnerius į savarankiškai dirbančių asmenų ratą, šie asmenys privalomai buvo draudžiami pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti. Nurodytomis socialinio draudimo rūšimis, Ūkininkai ir jų partneriai yra draudžiami ir iki šios dienos.

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsniu, matoma, kad Ūkininkų ir jų partnerių socialinio draudimo įmokų bazę sudaro kiekvieno asmens žemės ūkio veiklos 90 procentų apmokestinamųjų pajamų (neatėmus privalomojo sveikatos draudimo, socialinio draudimo įmokų) suma. Ūkininkų ir jų partnerių, kurių pajamos mokesčiniu laikotarpiu nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu pagal Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nuostatas ir šie asmenys nedeklaruoja individualios žemės ūkio veiklos pajamų, socialinio draudimo įmokų baze laikoma 12 Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų minimaliųjų mėnesinių algų suma. Įmokas ši asmenų grupė moka į Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų sąskaitą nuo veiklos vykdymo pradžios iki veiklos pabaigos.

Ūkininkų ir jų partnerių, kurių pajamos mokesčiniu laikotarpiu nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu pagal Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nuostatas ir kurie nedeklaruoja individualios žemės ūkio veiklos pajamų, mėnesio socialinio draudimo įmokos apskaičiuojamos ir sumokamos nuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos, kuri šiai dienai siekia 642,00 Eur. Socialinio draudimo įmokos (sumokėtų įmokų ir mokėtinų įmokų sumų skirtumas), kai jų bazė priklauso nuo asmens pajamų, gautų praėjusiais metais, turi būti sumokėtos iki metinės pajamų mokesčio deklaracijos pateikimo Valstybinei mokesčių inspekcijai termino paskutinės dienos (Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 12 straipsnis).

Nustatytos vienodos, kaip ir aukščiau aptartų Ūkininkų ir jų partnerių, socialinio draudimo rūšys yra ir Šeimynos dalyviams. Šeimynų įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje

įtvirtinta, jog šeimyna – tai Šeimynų įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įsteigtas pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo. Šeimynos veiklos tikslai – užtikrinti šeimynos globojamų (rūpinamų) veikų teisių ir įstatymų ginamų interesų įgyvendinimą ir apsaugą, suteikiant šiems vaikams tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jų fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei bei socialinei raidai, ir tokią šeimos aplinką, kokios reikia jų gerovei, kad tinkamai pasirengtų savarankiškai gyventi šeimoje ir visuomenėje (Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas, 2010).

Vadovaujantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 12 straipsnio 4 dalimi, Šeimynų dalyviams nuo Ūkininkų ir jų partnerių skirtinga yra nustatyta tik įmokų bazė, kuri sudaro Šeimynos dalyvio išlaikymo pajamos, numatytos Šeimynų įstatyme, kurios mokamos už šeimynos dalyvius nuo šeimynos įregistravimo Juridinių asmenų registre dienos.

Taigi šioje dalyje aptarti asmenys, t. y. Ūkininkai ir jų partneriai bei Šeimynų dalyviai, yra draudžiami tik pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, o socialinio draudimo įmokas moka patys arba už juos moka jų draudėjai.

2.1.5. Asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis, ir asmenys, gaunantys pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos

Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad autorių teisių subjektas – tai autorius, kitas fizinis arba juridinis asmuo, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nustatytais atvejais turintis išimtinės turtinės autorių teises, taip pat fizinis arba juridinis asmuo, kuriam perėjo išimtinės turtinės autorių teisės (autorių teisių perėmėjas) (Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, 1999). Atsižvelgiant į Valstybinio socialinio draudimo įstatyme įtvirtintą teisinį reguliavimą, matyti, kad nuolatiniai Lietuvos gyventojai, kurie neturi darbo santykių arba santykių, savo esme atitinkančių darbo santykius, ir gauna pajamas pagal autorines sutartis iš draudėjo – Lietuvos vieneto, draudžiami pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, išskyrus atvejus, kai tokios pajamos gaunamos verčiantis individualia veikla.

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas pateikia sporto ir atlikėjo veiklos sąvokas. Sporto veikla – tai sportininko (gyventojų, kuris atlieka tam tikrą fizinę ar protinę veiklą, grindžiamą tam tikromis taisyklėmis ir organizuojamą tam tikra specialiai šiai veiklai nustatyta forma) rengimosi varžyboms ir dalyvavimo varžybose veikla. Treneris, kaip ši sąvoka apibrėžta Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatyme, Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo taikymo tikslais nėra laikomas sportininku. O atlikėjo veikla –

tai atlikėjo (aktoriaus, dainininko, muzikanto, dirigento, šokėjo ar kito vaidinančio, dainuojančio, skaitančio, deklamuojančio arba kitaip atliekančio literatūros, meno, folkloro kūrinį ar cirko numerius gyventojų) rengimosi viešam pasirodymui ir dalyvavimo viešame pasirodyme veikla. Atlikėjais nelaikomi gyventojai, dalyvaujantys kūrinio sukūrimo arba rengimosi viešam pasirodymui procese, tačiau nedalyvaujantys kūrinį viešai atliekant ar viešai pasirodant.

Aukščiau nurodyti asmenys, vadovaujantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymu, draudžiami pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, išskyrus atvejus, kai tokios pajamos gaunamos verčiantis individualia veikla.

Asmenų, gaunančių pajamas pagal autorines sutartis, iš sporto ar atlikėjo veiklos, socialinio draudimo įmokos skaičiuojamos nuo apskaičiuoto 50 procentų atlygio pagal sudarytas sutartis. Šias socialinio draudimo įmokas privalo mokėti apdraustieji asmenys ir draudėjai. Už asmenis, gaunančius pajamas pagal autorines sutartis, taip pat už asmenis, gaunančius pajamas iš sporto ir (ar) atlikėjo veiklos, draudėjo ir apdraustojo asmens socialinio draudimo įmokas į Valstybinio socialinio draudimo fondą priskaičiuoja, išskaito ir sumoka draudėjas atitinkamo atlygio išmokėjimo dieną, kuri yra laikoma asmens socialinio draudimo pradžios data (Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnis).

Remiantis aukščiau išdėstyta bei aplinkybe, kad asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis, ir asmenys, gaunantys pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos, tik naujosios redakcijos įstatymu, t. y. tik 2016 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymu, buvo įtraukti į savarankiškai dirbančių asmenų ratą, galime teigti, jog lyginant su kitų savarankiškų dirbančių asmenų grupių, jų socialinio draudimo raida, šios dalies asmenims iš karto buvo nustatytas pakankamai platus socialinis draudimas, t. y. nuo jų įtraukimo į savarankiškai dirbančių asmenų ratą, asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis, ir asmenys, gaunantys pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos privalomai buvo ir tebėra draudžiami pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu.

2.2. Savanoriškas savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas

Kaip jau ne vieną kartą minėta, savarankiškai dirbantys asmenys nėra draudžiami visomis valstybinio socialinio draudimo rūšimis, dėl ko buvo būtina šiems asmenims sudaryti sąlygas atitinkamomis socialinio draudimo rūšimis draustis savanoriškai.

Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos narės nuolatiniai gyventojai, ne jaunesni kaip

16 metų, jeigu jie nėra sukakę senatvės pensijos amžiaus arba nėra pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais (iki 2015 m. liepos 1 d. – invalidais), gali savanoriškai draustis ligos socialiniu draudimu ligos išmokoms ir motinystės socialiniu draudimu motinystės išmokoms tuo laikotarpiu, kai jie nėra draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu. Be to, asmenys, draudžiami pensijų socialiniu draudimu, išskyrus sukakusius senatvės pensijos amžių asmenis, turi teisę jų pačių pasirinkimu kaupti įmokas pensijų kaupimo bendrovėse pagal Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymą. Savanorišku draudimu besidraudžiantys asmenys patys asmeniškai moka socialinio draudimo įmokas į Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų sąskaitą. Atsižvelgiant į tai, galima pagrįstai teigti, jog pati valstybė nors ir nustato kiekvienam asmeniui minimalią apsaugą, t. y. sudaro aplinkybes, kuomet asmenys privalomai turi mokėti socialinio draudimo įmokas, siekdami užsitikrinti minimalias garantijas atsiradus socialinėms rizikoms ateityje, tačiau greta minimalių socialinių garantijų sudarant asmenims galimybę savanoriškai mokėti papildomas įmokas dėl didesnių socialinių garantijų ateityje, galima pagrįstai teigti, jog tokiu būdu yra skatinamas ir pats žmonių sąmoningumas.

Atkreiptinas dėmesys, kad savanoriškas socialinis draudimas, nors ir suteikia papildomų garantijų atitinkamos grupės asmenims, tačiau nėra itin paplitęs ir naudojamas Lietuvos Respublikoje (žr. 1 lentelė). Nepaisant to, vertėtų pažymėti, kad tokios galimybės, t. y. draudimosi socialiniu draudimu savanoriškai, sudarymas, autorės manymu, yra būtinas. Tokiu būdu sudaromos sąlygos kiekvienam asmeniui ne tik rūpintis savo asmenine socialine gerove, bet ir prisiimti atsakomybę dėl greta esančių asmenų, pavyzdžiui, šeimos. Be to, kaip jau minėta, galima būtų teigti, jog yra siekiama pačių asmenų sąmoningumo socialinių garantijų ateityje suteikimo klausimu.

Taigi, remiantis visuma aukščiau išdėstytų aplinkybių, toks institutas, kaip savanoriškas socialinis draudimas, yra reikalingas visuomenėje. Be to, tokios galimybės sudarymas skatina asmenis, įskaitant savarankiškai dirbančius asmenis, būti atsakingus bei patiems prisidėti prie savo socialinės gerovės, socialinių garantijų ateityje.

2 lentelė. **Savanoriškai apsidraudusių asmenų skaičius Lietuvos Respublikoje laikotarpiu nuo 2010 m. iki 2020 m.**

Metai	Savanoriškai apsidraudusių asmenų skaičius
2010 m.	0,9 tūkst.
2011 m.	0,7 tūkst.
2012 m.	0,6 tūkst.

2013 m.	1,2 tūkst.
2014 m.	1,1 tūkst.
2015 m.	0,5 tūkst.
2016 m.	0,351 tūkst.
2017 m.	0 tūkst.
2018 m.	0 tūkst.
2019 m.	0 tūkst.
2020 m.	0 tūkst.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistinių duomenų portalu. Prieiga per internetą: < <https://atvira.sodra.lt/lt-eur/>>.

2.3. Atskirų savarankiškai dirbančių asmenų rūšių socialinio draudimo ypatumų tarpusavio palyginimas

Šią magistrinio rašto darbo dalį vertėtų pradėti nuo to, kad visų aukščiau aptartų savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas, su juo susijusios įmokos bei išmokos yra tvarkomos Valstybiniame socialinio draudimo fonde. Vadovaujantis valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2 straipsnio 14 dalimi, Valstybinis socialinio draudimo fondas – tai Valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka valdomi centralizuoti tiksliniai finansiniai ir materialiniai ištekliai, kurie yra įtraukiami į apskaitą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų atskirtame Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžete ir yra naudojami pensijų, ligos, motinystės, nedarbo bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui finansuoti, valdyti ir administruoti. Atsižvelgiant į tai, suprantama, kad valstybinis socialinis draudimo fondas yra tas fondas, kuris užsiima šiam magistrinio rašto darbui aktualiam savarankiškai dirbančių asmenų (ir ne tik jų) socialinio draudimo reguliavimu.

Remiantis 2020 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2021 metų rodiklių patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 5 dalimi matyti, kad savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo įmokų tarifai 2021 m. buvo nustatyti tokie: 1) pensijų socialiniam draudimui – 8,72 procento; 2) ligos socialiniam draudimui – 2,09 procento; 3) motinystės socialiniam draudimui – 1,71 procento; 4) nedarbo socialiniam draudimui – 1,31 procento (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2021 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas, 2020). Atsižvelgiant į tai bei į aplinkybę, kad ne visi savarankiškai dirbantys

asmenys yra apdrausti tomis pačiomis socialinio draudimo rūšimis, suprantama, jog skiriasi ir atskirų savarankiškai dirbančių asmenų rūšių mokestinė našta.

Kaip jau minėta aukščiau, individualiųjų įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai bei tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai privalomai yra draudžiami pensijų, ligos, motinystės ir nedarbo socialiniu draudimu, vadinasi, 2021 metais nurodytų asmenų mokestinė našta, susijusi su valstybiniu socialiniu draudimu, sudaro 13,83 proc. nuo 50 proc. šių asmenų asmeniniams poreikiams išsiimtose lėšų sumos. Būtina atkreipti dėmesį, kad individualiųjų įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai bei tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai yra vieninteliai iš savarankiškai dirbančių asmenų, kurie šiai dienai privalomai draudžiami ir nedarbo socialiniu draudimu (visos kitos savarankiškai dirbančių asmenų rūšys nedarbo socialiniu draudimu nėra draudžiamos).

Asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, išskyrus verslo liudijimus turinčius asmenis, privalomai yra draudžiami pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Atitinkamai šių asmenų mokestinė našta, mokant įmokas už nurodytas socialinio draudimo rūšis, sudaro 12,52 proc. nuo 90 proc. gautų pajamų.

Asmenų, kurie vykdo individualią veiklą pagal verslo liudijimus, mokestinė našta sudaro tik 8,72 proc. nuo minimalios mėnesinės algos (642,00 Eur), kadangi, kaip jau minėta, šie asmenys, lyginant su kitomis savarankiškai dirbančių asmenų grupėmis, yra mažiausiai apsaugoti ir yra privalomai draudžiami tik pensijų socialiniu draudimu.

Ūkininkai ir jų partneriai bei šeimynų dalyviai yra privalomai draudžiami pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, vadinasi, jog šių asmenų mokestinė našta 2021 metams sudaro 12,52 proc. Atkreiptinas dėmesys, kad Ūkininkai ir jų partneriai valstybinio socialinio draudimo įmokas moka 90 proc. nuo gautų pajamų, o šeimynų dalyviai – nuo šeimynos dalyvio išlaikymo pajamų, ne mažesnių nei 1,1637 minimalaus mėnesinio atlyginimo (747,10 Eur).

Asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis, ir asmenys, gaunantys pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos, kurie privalomai draudžiami pensijų, ligos ir motinystės socialiniu draudimu – jiems mokestinė našta 2021 metais sudaro 12,52 proc. nuo 50 procentų atlygio pagal sudarytas sutartis.

Taigi, visų savarankiškai dirbančių asmenų mokestinės naštos, priklausomai nuo kiekvienais metais Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytų įmokų tarifų, esmingai skiriasi ir priklauso nuo to, kokiomis socialinio draudimo rūšimis kiekviena savarankiškai dirbančio asmens rūšis yra draudžiama.

Būtina pabrėžti ir tai, kad visos savarankiškai dirbančiųjų asmenų grupės privalomai yra draudžiamos privalomuoju sveikatos draudimu. 2021 metais visiems savarankiškai dirbantiems asmenims yra taikomas 6,98 proc. įmokų tarifas. Nurodyto dydžio tarifas privalomojo sveikatos draudimo įmokoms yra skaičiuojamas nuo minimaliosios mėnesinės algos, kuri 2021 metais sudaro 642,00 Eur. Vieninteliams tikrųjų ūkinių bendrijų nariams, mažųjų bendrijų nariams ir individualių įmonių savininkams privalomojo sveikatos draudimo įmokos yra skaičiuojamos 50 proc. nuo asmeniniams poreikiams išsiimtos lėšų sumos. Iš esmės privalomasis sveikatos draudimas yra visiškai atskira socialinio draudimo rūšis, kurią reguliuoja visiškai atskiras įstatymas, t. y. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas, be to, ši socialinio draudimo rūšis turi visiškai atskirą biudžetą bei institucijas, t. y. Privalomojo sveikatos draudimo tarybą, Valstybinę ligonių kasą prie Sveikatos apsaugos ministerijos ir teritorines ligonių kasas, kurios yra atsakingos ir vykdo privalomąjį sveikatos draudimą.

Be to, būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad Valstybinio socialinio draudimo įstatyme yra nustatytos įmokų „lubos“. Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų asmenų, t. y. asmenų, gaunančių pajamas pagal autorines sutartis, ir asmenų, gaunančių pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos, asmenų, vykdančių individualią veiklą (išskyrus verslo liudijimus turinčius asmenis), Ūkininkų ir jų partnerių bei individualių įmonių savininkų, mažųjų bendrijų narių bei tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrųjų narių, socialinio draudimo įmokų bazė, kurią privalo taikyti kiekvienas draudėjas, kalendoriniais metais negali būti didesnė negu praėjusių metų 43 vidutinių darbo užmokesčių suma. 2021 metais vidutinis darbo užmokestis įmokų bazei skaičiuoti yra 1.352,70 Eur, kas atitinkamai reiškia, jog vadinamosios „lubos“ šiais metais siekia net 58 166,10 Eur.

Pažymėtina, kad nė viena iš savarankiškai dirbančiųjų asmenų grupių nėra privalomai draudžiama nelaimingų atsitikimų darbe bei profesinių ligų socialiniu draudimu. Be to, tik vieninteliai individualių įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai bei tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai yra privalomai draudžiami nedarbo socialiniu draudimu. Specialistai yra išsakę savo poziciją, kad skirti nedarbo draudimo išmoką savarankiškai dirbančiam asmeniui būtų nelogiška, kadangi pati jų vykdomos veiklos prigimtis numato tam tikrą rizikos prisiėmimą. Be to, sukurti sistemą, kuri apimtų savarankiškai dirbančiųjų asmenų apsaugą nuo nedarbo, praktiškai neįmanoma dėl moralinės rizikos, nes neįmanoma nustatyti, ar savarankiškai dirbančiųjų asmenų nedarbas nėra tyčinis (Bernotas, Guogis, 2003, p. 70.). Kita vertus, peršasi nuomonė, jog toks

nustatytas teisinis reguliavimas silpnina savarankiškai dirbančių asmenų socialinę apsaugą ir sudaro nepalankias sąlygas socialinio draudimo srityje asmenims vien dėl jų teisinio statuso. Taigi, susiklosčiusi situacija, suponuoja išvadą, jog nors toks diferencijuotas savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas iš pirmo žvilgsnio atrodo visiškai nesąžiningas bei nepateisinamas šių asmenų atžvilgiu, tačiau tokia nustatyta socialinio draudimo tvarka savarankiškai dirbantiems asmenims yra pateisinama remiantis jų, t. y. savarankiškai dirbančių asmenų, kaip atskiros darbo organizavimo formos, specifiškumu. Autorės manymu, siekiant išspręsti susiklosčiusios situacijos dviprasmiškumą, būtų verta Lietuvos Respublikos teisiniame reguliavime šiai asmenų grupei sudaryti sąlygas nedarbo socialiniu draudimu draustis savanoriškai. Tokios galimybės sudarymas priverstų kiekvieną savarankiškai dirbantį asmenį prisiimti atsakomybę asmeniškai ir nuspręsti (ne)verta draustis jam šia draudimo rūšimi, o Lietuvos Respublikos valstybei, kaip socialiai orientuotai valstybei, jos teisinei sistemai, tai būtų privalumas, vedantis Lietuvą link platesnės savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos apimties.

Kitas aptartinas aspektas, siejantis visas savarankiškai dirbančių asmenų grupes, yra šių asmenų stažo skaičiavimas. Savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo stažas nustatomas pagal sumokėtas socialinio draudimo įmokas. Tik asmenų, kurie gauna pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos arba pagal autorines sutartis, socialinio draudimo stažas nustatomas pagal priskaičiuotas socialinio draudimo įmokas. Jeigu šios įmokos sumokėtos arba priskaičiuotos nuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžio sumos, įgyjamas vieno mėnesio socialinio draudimo stažas. Tais atvejais, kai įmokos sumokėtos arba priskaičiuotos nuo mažesnės arba didesnės negu minimalioji mėnesinė alga sumos, socialinio draudimo stažas laikomas proporcingai mažesniu arba didesniu. Savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo stažas taip pat nustatomas pagal ligos, profesinės reabilitacijos, motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros, ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, nedarbo ir dalinio darbo socialinio draudimo išmokų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo gavimo laikotarpius (Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 9 straipsnis). Sukauptas stažas yra itin svarbus siekiant gauti socialinio draudimo išmokas, kadangi tik nuo jo priklauso, ar asmuo turi teisę gauti valstybinio socialinio draudimo išmoką.

Prie viso aukščiau išdėstyto, autorės nuomone, reiktų akcentuoti ir tai, kad Valstybinio socialinio draudimo įstatyme savarankiškai dirbantiems asmenims, išskyrus Šeimynos dalyvius ir asmenis, gaunančius pajamas pagal autorines sutartis arba pajamas

iš sporto ar atlikėjo veiklos, yra numatytas sąrašas atvejų, kada yra nemokamos socialinio draudimo įmokos (tas laikotarpis neįskaitomas į socialinio draudimo stažą ir tuo laikotarpiu jie nėra laikomi apdraustais socialiniu draudimu). Įmokos yra nemokamos, jeigu asmenys: 1) gauna (jiems yra paskirta) socialinio draudimo senatvės ar socialinio draudimo netekto darbingumo (invalidumo) pensiją, paskirtą pagal Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymą; 2) gauna šalpos pensiją ar šalpos kompensaciją, išskyrus šalpos našlaičių pensiją, paskirtą pagal Lietuvos Respublikos šalpos pensijų įstatymą; 3) gauna su socialinio draudimo santykiais susijusią (socialinio draudimo) senatvės pensiją iš kitos Europos Sąjungos valstybės nares, Europos ekonominės erdvės valstybės, Šveicarijos Konfederacijos arba šalies, su kuria Lietuvos Respublika yra sudariusi tarptautinę sutartį dėl socialinės apsaugos taikymo; 4) yra laisvės atėmimo vietose arba jiems Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka teismo nuosprendžiu yra paskirtos priverčiamosios stacionarinio stebėjimo medicinos priemonės ar auklėjamojo poveikio priemonės specializuotuose psichikos sveikatos priežiūros įstaigose; 5) yra sukakę senatvės pensijos amžių (Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 11 straipsnis).

Kaip teigiamą postūmį, numatytą Lietuvos Respublikos įstatyminiame reglamentavime, t. y. Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 11 straipsnio 3 dalyje, kuris gali sudaryti prielaidas savarankiškai dirbančių asmenų skaičiui valstybėje augti, galime nurodyti, jog Lietuvos Respublika individualių įmonių savininkams, mažųjų bendrijų nariams, ūkinių bendrijų tikriesiems nariams, Ūkininkams bei jų partneriams ir asmenims, vykdančiams individualią veiklą, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, yra sudaryta išimtis, kuri leidžia vienerius metus nuo pirmosios veiklos pradžios socialinio draudimo įmokų nemokėti. Šį vienerių metų laikotarpį būtų galima pavadinti kaip tam tikrą lengvatą savarankiškai dirbantiems asmenims, kuri lyg tam tikras pereinamasis laikotarpis padeda asmeniui pasiruošti prie naujai pasirinktos ir pradėtos vykdyti veiklos, jos ypatumų, tuo pačiu sudarant galimybes įkurti verslą negalvojant apie didelę pradinę pinigų sumą, skirtą mokesčių valstybei sumokėjimui.

Remiantis visuma aukščiau nurodyto, galima daryti pagrįstą išvadą, jog nors visi Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnyje „Savarankiškai dirbantys asmenys“ nurodyti asmenys yra priskiriami šiai vienai asmenų grupei, tačiau iš tiesų ši asmenų grupė apima labai didelį ratą skirtingų asmenų, besiverčiančių itin skirtingomis veiklomis. Nepaisant to, galima įžvelgti tai, kad visgi juos visus vienija tai, kad nei viena savarankiškai dirbančių asmenų grupė nėra apdrausta visomis socialinio draudimo rūšimis. Net ir savarankiškai dirbančių asmenų rate taikomas socialinis draudimas yra

diferencijuotas, tai reiškia, jog visi šie asmenys turi skirtingas mokestines naštas, o nuo to priklausomai ir socialines garantijas ateityje.

2.4. Savarankiškai dirbančio ir darbuotojo, dirbančio pagal darbo sutartį, socialinio draudimo palyginimas

Darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, ir savarankiškai dirbančių asmenų, jų socialinių draudimų palyginimą, visų pirma, reiktų pradėti nuo to, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – Darbo kodeksas) 21 straipsnio 2 dalimi, darbuotojas yra fizinis asmuo, įsipareigojęs atlygintinai atlikti darbo funkciją pagal darbo sutartį su darbdaviu. Darbuotoju gali būti darbinį teisnumą (galėjimas turėti darbo teises ir pareigas) ir veiksnumą (galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises ir sukurti darbo pareigas) turintis fizinis asmuo. Fizinis asmuo darbinį teisnumą ir veiksnumą įgyja, kai jam sukanka šešiolika metų, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2016). Tuo tarpu savarankiškai dirbantis asmuo yra laikomas civilinių teisinių santykių subjektu, kuriam vadovaujantis Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau – Civilinis kodeksas), yra taikomi veiksnumo ir teisnumo reikalavimai, t. y. kad civilinis teisnumas ir veiksnumas, skirtingai nei darbinis veiksnumas, atsiranda tada, kai asmuo tampa pilnamečiu, jam sukanka 18 metų (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Kitas darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartį, ir savarankiškai dirbančius asmenis skiriantis bruožas yra tas, jog darbuotojas dirba pagal darbo sutartį, o savarankiškas darbas yra įteisinamas paslaugų arba kita civiline sutartimi (Dambrauskienė, 2002, p. 9-25). Asmens veikimas savo sąskaita ir savo rizika yra esminis kriterijus, siekiant atriboti savarankiškai dirbančius asmenis nuo nesavarankiškai dirbančiųjų. Veikla, vykdoma savo sąskaita ir savo rizika, neatitinka „kito asmens vadovavimo“ kriterijaus, todėl yra savarankiška (Daukšienė, 2010, p. 285). Atitinkamai toks pagrindinių skiriamųjų bruožų išskyrimas padeda atskirti šias dvi skirtingas darbo organizavimo formas, t. y. savarankiškai dirbančius asmenis nuo asmenų, dirbančių pagal darbo sutartis.

Iš Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio suprantama, kad asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis Lietuvos Respublikos teritorijoje (įskaitant komandiruotus į Lietuvos Respubliką ilgesniam negu vienų metų laikotarpiui asmenis) arba ne Lietuvos Respublikos teritorijoje, bet pagal darbo sutartis, sudarytas su Lietuvos Respublikoje registruotais draudėjais, jeigu vadovaujantis Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis arba Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentais

nenustatyta kitaip, asmenys, atlygintinai einantys narystės pagrindu renkamasias ar skiriamasias pareigas, asmenys, susiję su draudėju darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais taip, kaip šie santykiai apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, tuo pačiu metu iš šio draudėjo gaunantys pajamas pagal autorines sutartis, iš sporto veiklos ar atlikėjo veiklos, draudžiami pensijų, ligos, motinystės, nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Taigi asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis, priešingai nei aukščiau analizuoti savarankiškai dirbantys asmenys, yra draudžiami visomis valstybinio socialinio draudimo rūšimis, vadinasi, šie asmenys yra pilnai apsaugoti nuo socialinių rizikų, ko negalima pasakyti apie savarankiškai dirbančius asmenis.

Be to, remiantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 9 straipsnio 1 dalimi, darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, socialinio draudimo stažas nustatomas pagal priskaičiuotų socialinio draudimo įmokų į Valstybinį socialinį draudimo fondą laikotarpį ir ligos, profesinės reabilitacijos, motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros, ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, nedarbo ir dalinio darbo socialinio draudimo išmokų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo gavimo laikotarpius. Kaip jau aptarta aukščiau, savarankiškai dirbančių asmenų stažas kiekvieno savarankiškai dirbančio asmens ar kelioms rūšims savarankiškai dirbančių asmenų yra diferencijuotas.

Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, socialinio draudimo įmokos skaičiuojamos nuo kiekvienam apdraustajam asmeniui apskaičiuotos darbo užmokesčio sumos, ne mažesnės kaip Lietuvos Respublikos patvirtintas minimalusis valandinis atlygis, arba Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta minimalioji mėnesinė alga, perskaičiuota proporcingai dirbtam laikui. Savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo įmokos yra mokamos pagal kiekvienai savarankiškai dirbančių asmenų grupei nustatytą tvarką, kuri aptarta 2.1. punkte, išskyrus asmenų, kurie verčiasi individualia veikla pagal verslo liudijimą. Jų socialinio draudimo įmokos yra skaičiuojamos nuo minimaliosios mėnesinės algos, kuri 2021 metais yra nustatyta 642,00 Eur.

Be viso to, Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnio 9 dalis suponuoja tai, kad darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartis, kaip ir savarankiškai dirbantiems, yra numatytos įmokų „lubos“. Darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, socialinio draudimo įmokos, išskyrus privalomojo sveikatos draudimo įmokas, pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto atitinkamų metų rodiklių patvirtinimo įstatymu patvirtintus tarifus skaičiuojamos nuo sumos, ne didesnės kaip 60 vidutinių

darbo užmokesčių suma, o šias sumas viršijančiai pajamų daliai taikomas 0 procentų įmokų tarifas.

Yra pastebima, jog mokestinės ir kitokios naštos skirtumai tarp savarankiškai dirbančių asmenų ir asmenų, dirbančių pagal darbo sutartis, didina paskatas vykdyti „apsimestinę“ individualią veiklą, kai realiai veikiama darbo santykių pagrindu, bet oficialiai registruojama individuali veikla, siekiant mažesnės mokestinės, reguliavimo ar administracinės naštos (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2007). Be to, atkreipiamas dėmesys ir į tai, jog kadangi priklausomų savarankiškai dirbančių asmenų darbo pobūdis radikaliai nesiskiria nuo samdomų darbuotojų, ir dėl to jų socialinės apsaugos bei darbo teisės tam tikrais atvejais turėtų būti labiau panašios į samdomų darbuotojų (Blinkevičiūtė, 2013, p. 8).

Remiantis visuma aukščiau išdėstytų aplinkybių, yra pagrindas teigti, jog nors darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, ir savarankiškai dirbančių asmenų, jų socialinio draudimo teisinis reguliavimas yra skirtingas, yra numatytos skirtingos socialinės garantijos šiems asmenims, tačiau remiantis šių asmenų veiklos pobūdžiu, šios abi darbo organizavimo formos dalyvauja su darbo teisiniais santykiais susijusiose veiklose. Atsižvelgiant į tai, būtų pagrindas manyti, jog ir nustatytas teisinis reguliavimas iš esmės šioms dviem organizavimo formoms neturėtų kardinaliai skirtis.

3. KITŲ EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBIŲ SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ ASMENŲ SOCIALINIO DRAUDIMO TEISINIS REGULIAVIMAS

Skirtingų šalių, o neretai ir tos pačios šalies įstatymai įteisina skirtingas lankstaus užimtumo formas, t. y. galimybę laisvai pasirinkti darbą ir galimybę nedirbti, galimybę dirbti ne visą darbo dieną (angl. *part – time employment*); lankstaus darbo laiko schemas (angl. *flexi – time schemes*) arba vadinamosios lanksčios darbo valandos (angl. *flexible working hours*), suminės darbo valandų apskaitos (angl. *annualisation of working hours*), savanoriško, savarankiško darbo, pagalbos (talkos) darbų ir kitas formas (Dambrauskienė, 2002, p. 19). Atsižvelgiant į tai bei į aplinkybę, kad ne tik skirtingos šalys nustato skirtingas užimtumo formas, bet ir skirtingą, t. y. kitokią teisinį reguliavimą nuo kitų valstybių, tam tikrose užimtumo formose, šiame rašto darbe aptarsime kai kurių kitų, t. y. ne Lietuvos Respublikos, Europos Sąjungos valstybių teisinį reguliavimą, susijusį su savarankiškai dirbančiais asmenimis, jų socialiniu draudimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriose kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse savarankiškai dirbančių asmenų apibrėžimas yra įtvirtintas specialiuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Ispanijoje galioja specialus savarankiškai dirbančių asmenų statusas (*Ley 20/2007 del Estatuto del trabajo autonomo*). Minėtame statute savarankiškai dirbantys asmenys yra visapusiškai apibrėžiami kaip „fiziniai asmenys, kurie nuolat, asmeniškai, tiesiogiai, savo sąskaita ir už kito asmens vadovavimo bei organizavimo ribų vykdo visą ar ne visą darbo dieną ekonominę ar profesinę veiklą pelningais tikslais, nepriklausomai nuo to, ar jie turi darbuotojų, ar ne“. Keliose kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse apibrėžimą galima rasti darbo teisėje, pavyzdžiui, Maltoje Užimtumo ir darbo santykių įstatymo (*EIRA*; Maltos įstatymų 452 skyrius) 2 straipsnyje teigiama, kad „visi savarankiškai dirbantys asmenys yra asmenys, užsiimantis pelninga veikla savo sąskaita“ (Social security coordination and non-standard forms of employment and self-employment: Interrelation, challenges and prospects, 2020). Taigi, atsižvelgiant į tai, kad kaip jau minėta šiame rašto darbe, jog Europos Sąjungos teisės aktai nukreipia kiekvieną Europos Sąjungos valstybę į nacionalinius teisės aktus, matyti, kad iš tiesų kiekviena Europos Sąjungos valstybė tiek savarankiškai dirbančių asmenų sąvoką, tiek šių asmenų teisinį reguliavimą yra įsitvirtinusi savo nacionaliniuose teisės aktuose, remdamasi savo šalyje esančiu teisiniu reguliavimu.

Kitų Europos Sąjungos valstybių teisinį reguliavimą, susijusį su savarankiškai dirbančių asmenų socialiniu draudimu, pirmiausiai vertėtų pradėti nuo Lietuvos Respublikos kaimynystėje esančios valstybės – Latvijos. Šioje valstybėje savarankiškai

dirbantis asmuo yra apibrėžtas kaip asmuo, uždirbantis pajamas: 1) darbus atlikdamas savo sąskaita; 2) nuolat gyvendamas Latvijoje ir gaunantis autorinį atlyginimą (atlygis už autorių teises ar gretutines teises), išskyrus autorių teisių paveldėtoją ir teisių perėmėją; 3) yra prisiekęs notaras, advokatas ar auditorius; 4) gydytojas, vaistininkas, veterinaras gydytojas, optometristas; 5) kitas fizinis asmuo, nuolat gyvenantis Latvijoje ir užsiregistravęs kaip ekonominės veiklos pajamų mokesčio mokėtojas; 6) ūkio / žvejybos įmonės savininkas / savininkai, kurie neturi darbo teisinių santykių su savo ūkio (žvejybos įmonės) administracine institucija, atlieka tokio ūkio (žvejybos įmonės) valdymo funkciją, jei pagal įstatymų nustatytą tvarką tokiam ūkyje (žvejybos įmonėje) nebuvo paskirtas (išrinktas) vadovas (direktorius); 7) asmuo, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra Latvijos Respublikoje ir kurio darbas yra atlyginamas iš užsienio techninės pagalbos išteklių ir Latvijos Respublikai suteiktų tarptautinių finansų institucijų paskolų. Latvijos Respublikoje savarankiškai dirbantys asmenys yra draudžiami pensijų, ligos, motinystės ir nedarbo socialiniu draudimu. Šių asmenų socialinio draudimo įmokos sudaro 32,15 proc. deklaruotų pajamų, iš kurių 1,34 proc. sudaro tėvystės ir 1,00 proc. sveikatos draudimui (Social protection for the self-employed in Latvia, 2020).

Kitoje Europos Sąjungos valstybėje ir su Lietuvos Respublika besiribojančioje valstybėje Lenkijoje savarankiškas darbas yra suvokiamas kaip netipiniai santykiai tarp darbuotojo ir darbdavio. Šie santykiai apima verslininkus (ang. *entrepreneurs*), kurie, bent jau teoriškai, yra lygiaverčiai partneriai. Savarankiškai dirbantis asmuo nėra pavaldus kitai šaliai, o šiam asmeniui darbdavys (užsakovas) nenustato nei laiko, nei vietos, kurioje darbas turi būti atliekamas, nors tarp šių asmenų sudaryta sutartis gali numatyti būdus ar laiką, per kurį susitartos paslaugos turi būti atliktos. Vis dėlto dažniausiai savarankiškai dirbantis asmuo pats organizuoja savo darbą, kuriam atlikti gali būti pasitelkiamas ir trečiasis asmuo. Vadinasi, tai, kas buvo skirta atlikti savarankiškai dirbančiam asmeniui, gali būti atliekama kito asmens, nebent tokie veiksmai buvo uždrausti šalių sudarytoje sutartyje (Lewandovski, 2013, p. 11). Nuo 1999 m. sausio 1 d. Lenkijoje savarankiškai dirbantys asmenys, vykdantys ne žemės ūkio veiklą, ir jų bendradarbiai yra bendros socialinio draudimo sistemos dalis. Jie yra privalomai apdrausti pensijų sistemoje, apimančioje senatvę, maitintojo netekimą ir invalidumą, ir nelaimingų atsitikimų darbe bei profesinių ligų sistemoje (Social protection of the self-employed, Country analysis). Būtina atkreipti dėmesį, kad Lenkijoje savarankiškai dirbantys asmenys paprastai turi tokias pačias teises ir teises į išmokas kaip ir darbuotojai, išskyrus ligos ir motinystės / tėvystės draudimą, kuris savarankiškai dirbantiems yra savanoriškas. Šių asmenų įmokų bazę Lenkijoje sudaro deklaruotos pajamos, kurios

negali būti mažesnės nei 75 proc. vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio verslo sektoriuje praėjusių metų ketvirtąjį ketvirtį, t. y. 2020 m. sudarė 946 Eur. Vadinasi, mažiausias įnašas 2020 m. – 85 Eur (Social protection for the self-employed in Poland, 2020).

Vokietijoje nėra įtvirtintos savarankiškos veiklos sąvokos. Skirtumas tarp priklausomo darbo ir savarankiškos veiklos yra pateikiamas teismų praktikoje. Tai daroma atsižvelgiant į teisinę priklausomo darbo sąvoką. Kad vienas iš asmenų yra darbuotojas, nustatoma pagal šiuos kriterijus: dirbantysis turi paklusti darbdavio nurodymams dėl vietos, laiko, darbo turinio, be to, jis turi būti įtrauktas į darbdavio organizacinę struktūrą ir naudoti darbdavio pateikiamas priemones (Social protection rights of economically..., 2013). Savarankiškam darbui apibrėžti dažnai naudojamos nepriklausomumo (angl. *independence*), autonomijos (angl. *autonomy*) sąvokos. Be to, kalbant apie savarankiškai dirbančius asmenis pažymima, kad jie veikia savo sąskaita (Arum. Muller, 2009, p. 37). Vokietijoje savarankiškai dirbantiems asmenims paprastai netaikomos įstatymų numatytos socialinio draudimo sistemos, kaip antai darbuotojams (Social protection for the self-employed in Germany, 2020).

Austrijoje yra nurodoma, kad savarankiškai dirbantis asmuo veikia savo sąskaita bei rizika. Dėl to būtent rizikos prisiėmimas yra esminis darbuotoją ir savarankiškai dirbančią asmenį skiriantis požymis. Buvimas savarankiškai dirbančiu asmeniu reiškia, jog toks asmuo negali naudotis tokia pačia apsauga kaip ir darbuotojas. Tačiau po 2008 metų Austrijos reformos socialinės apsaugos srityje dauguma bendrųjų nuostatų, kurios taikytos darbuotojams, pradėtos taikyti ir savarankiškai dirbantiems asmenims (Social protection rights of economically..., 2013).

Airijoje savarankiškai dirbantiems asmenims suteiktos panašios garantijos kaip ir darbuotojams. Šioje šalyje darbuotojo ir savarankiškai dirbančio asmens teisinį statusą reglamentuoja tokia pati tvarka (Dobbins, 2009, p. 15). Savarankiškai dirbantys asmenys moka 4 proc. nuo visų uždarbių, o tai jiems suteikia teisę gauti tokias išmokas: senatvės pensiją, maitintojo netekimo pensiją, nedarbingumo pensiją, taip pat motinystės, įvaikinimo ir tėvystės išmokas. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog savarankiškai dirbantis asmuo turi uždirbti daugiau nei 5 000 Eur per metus iš savo ekonominės veiklos, kad būtų įpareigotas mokėti savarankiškai dirbančio asmens socialinio draudimo įmokas (Social protection for the self-employed in Ireland, 2020).

Apibendrinus Europos Sąjungos valstybių narių politiką savarankiškai dirbančių asmenų atžvilgiu, pasitvirtino aplinkybė, jog Europos Sąjungoje nėra visuotinai pripažįstamos savarankiškai dirbančio asmens / savisamdos apibrėžties, kurios vieningai būtų laikomasi visose Europos Sąjungos valstybėse. Kaip matyti iš aukščiau išdėstyto,

visos Europos Sąjungos valstybės narės turi savitą savarankiškai dirbančių asmenų teisinį reguliavimą. Vienose valstybėse narėse šiai asmenų grupei suteikiamos platesnės garantijos, kaip, pavyzdžiui, Austrijoje, Airijoje, ir yra užtikrinamos beveik identiškas teisinis reguliavimas kaip ir darbuotojams, o kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse ribotos šiam rašto darbui aktualiai asmenų grupei socialinės teisės. Atsižvelgiant į tai, galima daryti pagrįstą išvadą, jog toks diferencijuotas visų Europos Sąjungos valstybių teisinis reguliavimas savarankiškai dirbantiems asmenims, sudaro nepalankias sąlygas asmenims, besiruošiantiems išvykti savo savarankišką veiklą vykdyti kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, kadangi išvykus į kitą Europos Sąjungos valstybę gali susiklostyti tokia situacija, kai asmens vykdoma veikla gali priklausyti iš esmės visai kitai darbo organizavimo formai, kas sukeltų papildomą problematiką, siekiant įteisinti vykdomą veiklą, jos specifiką kitoje Europos Sąjungos valstybėje.

4. LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINIO REGULIAVIMO ATITIKIMAS EUROPOS SĄJUNGOS DOKUMENTAMS

2017 m. lapkričio 17 d. Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija iškilmingai paskelbė Tarpinstitucinę deklaraciją dėl Europos socialinių teisių ramsčio. Europos socialinių teisių ramsčio 12–ame principu nurodyta, kad darbuotojai (panašiomis sąlygomis ir savarankiškai dirbantieji), nesvarbu, kokia jų darbo santykių rūšis ir trukmė, turi teisę į tinkamą socialinę apsaugą (Tarybos rekomendacija dėl darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos galimybių, 2019). Atsižvelgiant į tai, matyti, kad socialinė apsauga iš tiesų yra itin svarbi ir jos tobulinimas bei pritaikymas prie dabartinių gyvenimo sąlygų yra aktualus ir šių dienų pasaulyje, dėl to yra priimami atitinkamas teises nustatantys dokumentai, tai reiškia, jog socialinės apsaugos teisinis reguliavimas buvo ir bus viena iš sričių, kuriai bus privaloma ir ateityje skirti itin daug dėmesio, siekiant užtikrinti kuo didesnę kiekvieno asmens socialinę apsaugą visame pasaulyje, pritaikant ją prie atitinkamu laikotarpiu nustatyto valstybių teisinio reguliavimo.

Kintant darbo rinkoms turi kisti ir skirtingų formų socialinės apsaugos sistemos siekiant užtikrinti, kad Europos socialinis modelis išliktų perspektyvus ir leistų Europos Sąjungos visuomenėms ir ekonomikoms pasinaudoti visais ateities darbo rinkų privalumais. Vis dėlto daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių socialinės apsaugos sistemų įmokas ir teises į išmokas reglamentuojančios taisyklės vis dar daugiausia pagrįstos neterminuotomis viso darbo laiko sutartimis, sudaromomis tarp darbuotojo ir vieno darbdavio, o į kitas darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų grupes atsižvelgiama labai nedaug. Iš turimų duomenų matyti, kad kai kurie nestandartiniai darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys neturi socialinės apsaugos galimybių tose srityse, kurios artimiausiu metu susijusios su dalyvavimu darbo rinkoje. Tik kelios Europos Sąjungos valstybės narės ėmėsi reformų siekdamos socialinės apsaugos sistemas pritaikyti prie kintančio darbo pobūdžio, kad geriau apsaugotų susijusius darbuotojus ir savarankiškai dirbančius asmenis. Padėtis įvairiose valstybėse narėse ir socialinės apsaugos srityse gerėja netolygiai (Tarybos rekomendacija dėl darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos galimybių, 2019). Tai patvirtina ir šio magistrinio darbo 3 dalyje „Kitų Europos Sąjungos valstybių savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo teisinis reguliavimas“ nagrinėtų Europos Sąjungos valstybių narių teisinis reguliavimas, kuris parodė, jog iš esmės, nors ir visas Europos Sąjungos valstybes nares sieja bendri teisės aktai, kurie visoms Europos Sąjungos valstybėms narėms nustato atitinkamus minimalius standartus, kuriuos turi atitikti Europos Sąjungos valstybės narės,

tačiau iš tiesų visoje Europos Sąjungoje visiems savarankiškai dirbantiems asmenims nustatytas teisinis reguliavimas yra labai diferencijuotas. Pavyzdžiui, nesant vieningos visuotinai pripažįstamos savarankiškai dirbančių asmenų sąvokos Europos Sąjungos teisės aktuose, skiriasi ir šiai asmenų grupei priskirtini asmenys, be to, skiriasi ir socialinio draudimo aprėptis šių asmenų atžvilgiu, t. y. vienoje Europos Sąjungos valstybėse savarankiškai dirbantys asmenys turi beveik identišką socialines garantijas kaip ir darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, kitose Europos Sąjungos valstybėse savarankiškai dirbantys asmenys yra draudžiami tik atitinkamomis socialinio draudimo rūšimis, tai reiškia ir ribotą jų socialinę apsaugą.

Atkreiptinas dėmesys, kad savarankiškai dirbantys asmenys gali būti apibrėžti kaip veiksmingai apdrausti konkrečioje socialinės apsaugos srityje, jei jiems sudarytos sąlygos kaupti tinkamas išmokas ir, įvykus draudžiamajam įvykiui, suteikta teisė pasinaudoti atitinkamu jų lygiu (Tarybos rekomendacija dėl darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos galimybių, 2019).

Remiantis aukščiau išdėstytu, Europos Sąjungos institucijos, šiuo atveju Europos Taryba, siekdama didesnio vientisumo visoje Europos Sąjungoje, 2019 m. lapkričio 8 d. pateikė Europos Sąjungos valstybėms narėms rekomendaciją dėl darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos galimybių (toliau – Rekomendacija), kuria remiantis Europos Sąjungos valstybės narės galėtų modifikuoti valstybės viduje nustatytą teisinį reguliavimą, siekiant užtikrinti didesnę savarankiškai dirbančiųjų asmenų socialinę apsaugą.

Visų pirma, Rekomendacijoje valstybėms narėms rekomenduojama visiems savarankiškai dirbantiems asmenims užtikrinti: 1) formalią socialinės apsaugos aprėptį – tai situacija konkrečioje socialinės apsaugos srityje (pavyzdžiui, apsaugos senatvės, nedarbo, motinystės arba tėvystės atveju), kai galiojančiuose teisės aktuose ar kolektyvinėse sutartyse nurodoma, kad grupei priklausantys asmenys turi teisę dalyvauti konkrečiai sričiai skirtoje socialinės apsaugos sistemoje; 2) veiksmingą socialinės apsaugos aprėptį – tai situacija konkrečioje socialinės apsaugos srityje, kai grupei priklausantys asmenys turi galimybę kaupti išmokas, ir tuo atveju, jei draudžiamasis įvykis įvyksta, gali gauti atitinkamo dydžio išmokas; 3) tinkamumą; 4) skaidrumą – turimos, prieinamos, išsamios ir aiškios informacijos apie sistemos taisykles ir (arba) asmenines prievoles ir teises teikimas plačiajai visuomenei, galimiems sistemos dalyviams bei sistemos dalyviams ir išmokų gavėjams. Vadovaudamiesi tuo, aptarsime Lietuvos Respublikoje nustatyto teisinio reguliavimo savarankiškai dirbančiųjų asmenų srityje atitikimą Rekomendacijoje rekomenduojamam teisiniam reguliavimui.

Rekomendacijos 8 punkte numatyta, kad valstybėms narėms rekomenduojama užtikrinti galimybę visiems savarankiškai dirbantiems asmenims naudotis tinkama socialine apsauga visų, t. y. nedarbo išmokoms, ligos ir sveikatos priežiūros išmokoms, motinystės ir lygiavertės tėvystės išmokoms, neįgalumo išmokoms, senatvės ir maitintojo netekimo išmokoms bei išmokoms dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, sričių atveju. Atsižvelgiant į nacionalines aplinkybes, Europos Taryba rekomenduoja pasiekti šį tikslą pagerinant formalią aprėptį ir ją išplečiant savarankiškai dirbantiems asmenims – bent savanorišku pagrindu ir, kai tikslinga, privaloma tvarka. Šios Rekomendacijos kontekste norėtųsi atkreipti dėmesį, jog Lietuvos Respublikos teisiniame reguliavime nėra numatytos galimybės savarankiškai dirbantiems asmenims bent savanorišku pagrindu draustis visomis socialinio draudimo rūšimis. Atitinkamai, kaip ir šio rašto 2 dalyje nurodyta, autorės manymu, būtų tikslinga Lietuvos Respublikos teisiniame reguliavime sudaryti savarankiškai dirbantiems asmenims galimybę draustis atitinkamomis socialinio draudimo rūšimis, kaip, pavyzdžiui, bent nedarbo socialiniu draudimu. Be to, ir pačioje Rekomendacijoje nurodyta, jog savanoriškas draudimas gali būti tinkamas sprendimas norint apsidrausti nuo nedarbo, kuris yra glaudžiau susijęs su verslo rizika. Jis yra mažiau pateisinamas kitų rizikos rūšių atveju, pavyzdžiui, ligos, kurios iš esmės nesusijusios su asmens statusu darbo rinkoje (Tarybos rekomendacija dėl darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos galimybių, 2019).

Atsižvelgiant į nacionalines aplinkybes, Rekomendacijos 10 punkte valstybėms narėms rekomenduojama užtikrinti, kad teisės į išmokas, neatsižvelgiant, ar jos įgytos privalomoje ar savanoriškoje sistemoje, būtų išsaugomos, kaupiamos ir (arba) perkeliamos visų samdomo darbuotojo ir savarankiškai dirbančio asmens statusų atveju ir visuose ekonominiuose sektoriuose, per visą asmens karjerą ar tam tikro referencinio laikotarpio metu ir tarp skirtingų sistemų atitinkamoje socialinės apsaugos srityje. Remiantis šiuo Rekomendacijos punktu, galima teigti, kad Lietuvos Respublika yra užtikrinusi savo piliečiams socialinių garantijų išsaugomumą.

Rekomendacijos 14 punkte numatyta, kad valstybėms narėms rekomenduojama užtikrinti, kad savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos įmokos ir teisės į išmokas būtų skaičiuojamos objektyviai ir skaidriai įvertinus jų pajamų bazę, atsižvelgus į jų pajamų svyravimą, ir atspindėtų jų faktinį uždarbį. Galima pagrįstai teigti, jog ši Rekomendacijos nuostata yra įgyvendinta Lietuvoje, kadangi, kaip jau nagrinėta anksčiau šiame rašto darbe, savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo įmokos yra skaičiuojamos nuo gautų pajamų arba išlaikymo pajamų ir pan. Vieninteliams asmenims, vykdantiems individualią veiklą pagal verslo liudijimus, įmokos

yra skaičiuojamos nuo minimaliosios mėnesinės algos. Tačiau atsižvelgiant į šios asmenų grupės specifiškumą, manytina, jog toks pasirinktas įmokų skaičiavimo būdas yra pateisinamas.

Be viso aukščiau nurodyto, Rekomendacijos 15 punktą rekomenduoja valstybėms narėms užtikrinti, kad visų socialinės apsaugos sistemų sąlygos ir taisyklės būtų skaidrios ir kad asmenys turėtų prieigą prie naujausios, išsamios, prieinamos, patogios naudoti ir lengvai suprantamos nemokamos informacijos apie jų asmenines teises į išmokas ir pareigas. Šiuo aspektu galima teigti, kad Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos sistema ir taisyklės yra skaidrios. Visa reikiama informacija, susijusi su savarankiškai dirbančių asmenų veikla, yra pateikiama tiek internetinėje erdvėje, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir (arba) Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos internetiniuose puslapiuose, be to, reikiamą informaciją galima gauti ir tiesiogiai nuvykus į minėtas institucijas, be to, visa reikalinga informacija yra teikiama nurodytais institucijų kontaktiniais telefono numeriais, o prisijungus prie asmeninių paskyrų, galima atitinkamą informaciją gauti ir tose paskyrose. Taigi iš esmės asmenims sudarytos visos objektyvios galimybės prieiti prie reikiamos informacijos, susijusios su savarankiškai dirbančių asmenų socialiniu draudimu, tai sudaro pagrindą teigti, jog Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos sistemos sąlygos ir taisyklės yra skaidrios.

Vadovaujantis aukščiau išdėstytu, Lietuvai reikėtų atsižvelgti tik į Rekomendacijos 8 punktą ir išplėsti savanoriško draudimo apimtį savarankiškai dirbančių asmenų atžvilgiu, kas sudarytų sąlygas išplėsti savarankiškai dirbančių asmenų, nors ir perkeliant šią atsakomybę jiems patiems, socialines garantijas. Be to, visuma aukščiau išdėstyto suponuoja ir tai, kad Lietuvos Respublikos savarankiškai dirbantys asmenys iš esmės yra veiksmingai apdrausti, nors ir ribota apimtimi, tačiau toje ribotoje apimtyje veiksmingai, kadangi remiantis nustatytu teisiniu reglamentavimu privalo mokėti įmokas, o įvykus draudžiamajam įvykiui visais atvejais gauna šių sumokėtų įmokų pagrindu atitinkamas išmokas.

Paminėtina, kad aukščiau analizuota Rekomendacija yra tik rekomendacinio pobūdžio dokumentas Europos Sąjungos valstybėms narėms, tarp jų ir Lietuvai. Nepaisant to, šiam rašto darbui yra dar vienas aktualus Europos Sąjungos dokumentas, kuris jau turi privalomąjį pobūdį Lietuvos Respublikos teisinei sistemai. Tai 2010 m. liepos 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/41/ES dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius vyrus ir moteris principo taikymo, kuria panaikinama

Tarybos direktyva 86/613 EEB (toliau – Direktyva). Direktyvos 2 straipsnyje numatyta, kad ši direktyva taikoma 1) savarankiškai dirbantiems asmenims, t. y. visiems asmenims, nacionalinės teisės nustatytais sąlygomis besiverčiantiems savarankiška veikla, už kurią jie gauna atlygį; 2) savarankiškai dirbančių asmenų sutuoktiniams ar sugyventiniams, jei jie pripažįstami pagal nacionalinę teisę, ir ta apimtimi, kuria jie taip pripažįstami, kurie nėra jų darbuotojai ar verslo partneriai, tais atvejais, kai jie nacionalinėje teisėje nustatytais sąlygomis nuolat dalyvauja savarankiškai dirbančio asmens veikloje ir atlieka tas pačias ar papildomas užduotis (toliau – Sutuoktiniai ar sugyventiniai).

Remiantis Direktyva, vienodo požiūrio principas reiškia, kad neturi būti jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos dėl lyties viešajame ar privačiajame sektoriuose, pavyzdžiui, susijusios su įmonių steigimu, įrengimu ar plėtra arba su kitos savarankiškos veiklos pradėjimu ar plėtra, o Direktyvos 7 straipsnyje numatyta, kad jei valstybėje narėje yra savarankiškai dirbantiems asmenims skirta socialinės apsaugos sistema, ta valstybė narė imasi reikiamų priemonių užtikrinti, kad Sutuoktiniai ar sugyventiniai galėtų naudotis socialine apsauga pagal nacionalinę teisę. Taigi šios Direktyvos esmė užtikrinti vienodas savarankiškai dirbančių moterų ir vyrų galimybes, siekiant išvengti tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos šių asmenų atžvilgiu.

Atkreiptinas dėmesys, kad Direktyvos 8 straipsnis įpareigoja valstybės nares imtis priemonių, kad būtų užtikrinta šios Direktyvos subjektams teisė į pakankamą motinystės pašalpą, kad būtų galima ne mažiau kaip 14 savaičių sustabdyti profesinę veiklą dėl nėštumo ar motinystės. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikoje Valstybinis socialinio draudimo įstatymas numato, kad visos savarankiškai dirbančių asmenų grupės, išskyrus asmenis, vykdančius veiklą pagal verslo liudijimus, yra draudžiamos motinystės socialiniu draudimu privalomai, o asmenims, vykdančioms veiklą pagal verslo liudijimus, galimybė draustis motinystės socialiniu draudimu yra sudaryta savanoriškai. Atsižvelgiant į tai, suprantama, kad motinystė tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Europos Sąjungos mastu yra itin saugoma vertybė ir yra būtina ne tik darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartis, bet ir savarankiškai dirbančius asmenis, išskyrus asmenis, vykdančius individualią veiklą pagal verslo liudijimus, dėl jų specifiškumo, drausti šia draudimo rūšimi privalomai.

Taigi remiantis visuma aukščiau išdėstyto, galima daryti pagrįstą išvadą, jog Lietuvos Respublikoje įtvirtintas teisinis reguliavimas remiasi ne tik Europos Sąjungos teisės aktais, kurie įpareigoja Europos Sąjungos valstybes nares imtis atitinkamų veiksmų, tačiau ir rekomendacinio pobūdžio dokumentais, kaip šiame skyriuje nagrinėtos Rekomendacijos nuostatomis, kurios Lietuvos Respublikos piliečiams suteikia aukštesnio

lygio socialines garantijas bei šių užtikrinimą jų atžvilgiu. Vadovaujantis Rekomendacijos nuostatomis bei siekiant užtikrinti platesnę savarankiškai dirbančių asmenų socialinę apsaugą Lietuvos Respublikoje, būtų siūlytina Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjui sudaryti galimybę Lietuvos Respublikos savarankiškai dirbantiems asmenims savanoriškai draustis tomis socialinio draudimo rūšimis, kuriomis šiai dienai Lietuvos Respublikos savarankiškai dirbantys asmenys nėra privalomai draudžiami, pavyzdžiui, nedarbo socialiniu draudimu. Toks nustatytas teisinis reguliavimas išplėstų savarankiškai dirbančių asmenų socialinę apsaugą ir sudarytų pagrindą, bent savanoriškai, kiekvienam asmeniškai užsitikrinti atitinkamas socialines garantijas ateityje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Europos Sąjungos teisės aktuose nesant įtvirtintos visuotinai pripažįstamos savisamdos apibrėžties, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas išskyrė savarankiškai dirbantiems asmenims būdingus bruožus, taip suteikdamas Europos Sąjungos valstybėms gaires, kuriomis vadovaujantis nacionalinio lygmens įstatymuose turi būti išskirta ši asmenų grupė. Esant suformuotiems Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pagrindiniams bruožams, Europos Sąjunga galėtų savarankiškai dirbančio asmens / savisamdos apibrėžimą įtvirtinti Europos Sąjungos teisės aktuose. Pažymėtina, kad Europos Sąjungai turėti savarankiškai dirbančio asmens / savisamdos apibrėžimą būtų itin didelis privalumas, kadangi Europos Sąjungos valstybės narės, kurdamos nacionalinį reglamentavimą, vadovaujasi Europos Sąjungos teisės aktais. Atsižvelgiant į tai, Europos Sąjungos valstybės narės galėtų vadovautis ir nustatytu teisiniu reguliavimu savarankiškai dirbančių asmenų srityje. Be to, visuotinai pripažįstamos savarankiškai dirbančių asmenų sąvokos įtvirtinimas Europos Sąjungoje padėtų išlaikyti visų Europos Sąjungos valstybių vientisumą ir sudarytų daug palankesnes sąlygas kiekvienam Europos Sąjungos piliečiui naudotis teisės aktų teikiamomis garantijomis ir teisėmis, įskaitant laisvo darbuotojų judėjimo teisę.

2. Lietuvos Respublikoje įtvirtintas įstatyminis reguliavimas, priešingai nei Europos Sąjungos teisės aktai, turi įtvirtintą savarankiškai dirbančių asmenų sąvoką, šiai grupei priskirtinų asmenų sąrašą. Išanalizavus savarankiškai dirbančių asmenų sąvokos raidą, matyti, kad Lietuvos Respublika labai daug dėmesio skiria šiai asmenų grupei, kadangi nuo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo priėmimo dienos iki šių dienų Lietuvos Respublikoje buvo išplėsta tiek pati savarankiškai dirbančių asmenų sąvoka, tiek šios grupės asmenų socialinis draudimas, kas suponuoja išvadą, jog Lietuvos Respublika skiria itin daug dėmesio šių asmenų teisiniam reguliavimui ir matydama problematiką savarankiškai dirbančių asmenų teisiniame reguliavime stengiasi mažinti šios darbo organizavimo formos trūkumus ir užtikrinti daug platesnes socialines garantijas šiems asmenims.

3. Lietuvos Respublikoje atskiros savarankiškai dirbančių asmenų grupės yra draudžiamos tik tam tikromis socialinio draudimo rūšimis. Tai reiškia tai, jog savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas kiekvieno asmens atžvilgiu yra ribotas. Priklausomai nuo pasirinktos savarankiškai dirbančio asmens veiklos vykdymo formos, priklauso to asmens socialinių garantijų ateityje užtikrinimas. Toks diferencijuotas savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas kelia atitinkamą

problematiką, dėl ko turėtų būti siekiama plėsti visų savarankiškai dirbančių asmenų socialinį draudimą, tai reikėtų platesnį socialinių garantijų savarankiškai dirbantiems asmenims užtikrinimą ateityje ir darytų šią asmenų grupę visuomenėje daug patrauklesnę. Autorės vertinimu, siekiant didesnių socialinių garantijų suteikimo savarankiškai dirbantiems asmenims, būtų tikslinga sudaryti sąlygas savarankiškai dirbantiems asmenims visų pirma savanoriškai draustis nedarbo socialiniu draudimu, be to, tai reikalautų ir pačių savarankiškai dirbančių asmenų sąmoningumo bei atsakingumo.

4. Paanalizavus kitų Europos Sąjungos valstybių savarankiškai dirbančių asmenų teisinį reguliavimą, matyti, kad savarankiškai dirbančių asmenų, kaip atskiros darbo organizavimo formos, išskyrimas iš tiesų reikalauja itin daug dėmesio ir yra pakankamai jautrus klausimas, kuris yra svarbus ne tik Lietuvos Respublikos mastu, tačiau ir už jos ribų. Nurodžius konkrečių valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžius matyti, kad kiekviena Europos Sąjungos valstybė yra nustčiusi savitą savarankiškai dirbančių asmenų teisinį reguliavimą, tai šių dienų pasaulyje sukelia papildomą problematiką asmenims, kurie keičia ne tik savo gyvenamąją vietą, bet kartu su gyvenamąja vieta nori keisti ir savo vykdomos veiklos vietą, kadangi kitoje Europos Sąjungos valstybėje gali būti iš esmės skirtingas atitinkamos vykdomos veiklos teisinis reguliavimas.

5. Lietuvos Respublikos teisinis reguliavimas atitinka Europos Sąjungos dokumentuose ne tik privalomojo pobūdžio, bet ir rekomendacinio pobūdžio numatytą teisinį reguliavimą. Remiantis Rekomendacijos nuostatomis, Lietuvai sudarius galimybes savarankiškai dirbantiems asmenims draustis savanorišku socialiniu draudimu visomis socialinio draudimo rūšimis, kuriomis jie šiai dienai nėra draudžiami privalomai, kaip pavyzdžiui nedarbo socialiniu draudimu, būtų visapusiškai apsaugota ši asmenų grupė, taip pat palikta ir tam tikra pagrįsta riba tarp darbuotojo, dirbančio pagal darbo sutartį, ir savarankiškai dirbančio asmens kaip atskirų darbo organizavimo formų. Toks nustatytas teisinis reguliavimas ne tik skatintų asmenis imtis savarankiškai dirbančių asmenų veiklos, bet ir sudarytų palankesnes sąlygas skatinti Lietuvos Respublikos piliečių verslumą, taip pat šių asmenų sąmoningumą bei atsakingumą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai

1. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2016). Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 326
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 29 d. reglamentas (EB) Nr. 883/2004 dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo. OL L 166, p. 1.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2010 m. liepos 7 d. direktyva 2010/41/ES dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius vyrus ir moteris principo taikymo, kuria panaikinama Tarybos direktyva 86/613 EEB. OL L 180/1, p. 1.
4. Tarybos 2019 m. lapkričio 8 d. Rekomendacija dėl darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos galimybių. OL C 387/1, p. 1.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (2016). TAR, 23709.
8. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (1991). *Lietuvos aidas*, 107-0.
9. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 50-1598.
10. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4, 7, 17, 26, 34, 35, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 28-763.
11. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 73-3085.
12. Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 72-3009.
13. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 112-4991.
14. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 112-4990.
15. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 171-6295.
16. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 149-6019.

17. straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2009). *Valstybės žinios*, 25-972.
18. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas (2010). *Valstybės žinios*, 25-1176.
19. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 6, 7, 8, 9
20. straipsnių pakeitimo įstatymas (2010). *Valstybės žinios*, 76-3867.
21. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 83-4333.
22. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 4, 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 83-4343.
23. Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas (2016). TAR, 18825.
24. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymas (2016). TAR, 20645.
25. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2021 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas (2020). TAR, 28978.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 19 d. nutarimas Nr. 1797 „Dėl verslo liudijimų išdavimo gyventojams taisyklių ir veiklų, kuriomis gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, rūšių sąrašo“. *Valstybės žinios*, 112-4992.
27. Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 29 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. IXP-3491.
28. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29 ir 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas Nr. XIP-194.
29. Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 7, 9 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. 11-3361-01.
30. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 18 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio įstatymo Nr. I-1336 pakeitimo įstatymo ir lydimųjų teisės aktų projektų aiškinamasis raštas Nr. 15-5457.
31. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 28 d. Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. 15-5496(2).

II. Specialioji literatūra

32. Bernotas, D. ir Guogis, A. (2003). *Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

33. Bitinas, A., Tartilas, J. ir Litvaitienė, J. (2011). *Socialinės apsaugos teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
34. Blinkevičiūtė, V. (2013). *Pranešimas dėl socialinės apsaugos visiems, įskaitant savarankiškai dirbančius asmenis (2013/2111 (INI))*. Europos Parlamento plenarinio posėdžio dokumentas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0459_LT.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 26 d.].
35. Dambrauskienė, G. (2002). Lanksčių užimtumo formų taikymas Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 25(17), p. 19-25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3637/3429> [žiūrėta 2021 m. kovo 25 d.].
36. Daukšienė, I. (2010). Sąvoka „Darbuotojas“ pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 45 straipsnį. *Socialinių mokslų studijos*. 8 (7), p. 277-292 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11226/1324-2526-1-SM.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [žiūrėta 2021 m. vasario 5 d.].
37. Dobbins, T. (2009). *Ireland: Self-employed workers* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2009/ireland-self-employed-workers> [žiūrėta 2021 m. kovo 26 d.].
38. Europos Komisija (2020). *Analytical report 2018. Social security coordination and non-standard forms of employment and self-employment: Interrelation, challenges and prospects* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d5ae78c2-c578-11ea-b3a4-01aa75ed71a1/language-en#document-info> [žiūrėta 2021 m. vasario 26 d.].
39. Europos Parlamentas (2013). *Social protection rights of economically dependent self-employed workers* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507449/IPOL-EMPL_ET\(2013\)507449_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/etudes/join/2013/507449/IPOL-EMPL_ET(2013)507449_EN.pdf) [žiūrėta 2021 m. balandžio 21 d.].
40. Everling, U. (1963). *Das Niederlassungsrecht im Gemeinsamen Markt / von Ulrich Everling*. Berlin: F. Vahlen. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
41. Guogis, A. (2008). *Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos*. *Socialinis darbas* Nr. 7(2). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
42. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.

43. Guogis, A. ir Bitinas, A. (2011). *Valstybinio socialinio draudimo fondo finansavimas: įmokų surinkimo problematika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
44. Jarulaitis, M. (2008). Nestandartiniai darbo santykiai ir jų reguliavimas. *Mokslo darbai*. 8(110), p. 83-89 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12075/1825-3726-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta 2021 m. kovo 5 d.].
45. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui (2012). *Socialinė apsauga Europos Sąjungos vystomojo bendradarbiavimo srityje* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0446&from=SL> [žiūrėta 2021 m. balandžio 15 d.].
46. Lewandowski, J. *Forms of Empliment in Poland*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=19205 [žiūrėta 2021 m. kovo 30 d.].
47. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Ekspertizė. Dėl individualios veiklos pagal verslo liudijimą* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/mokesciai-biudzetas/ekspertize-del-individualios-veiklos-pagal-verslo-liudijima/lrinka> [žiūrėta 2021 m. balandžio 3 d.].
48. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Raštas Nr. (11.9-53) SD-6064 „Dėl gyventojų pajamų mokesčio įstatyme nustatytų lengvatų“* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.laa.lt/uploads/2011_09_30_SOCMIN_pozicija.pdf [žiūrėta 2021 m. balandžio 3 d.].
49. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Socialinio draudimo įmokų ir kitų mokesčių naštos bei šių mokesčių teisinės bazės analizė Europos valstybėse*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/1-3-dalis-GALUTINE.pdf> [žiūrėta 2021 m. balandžio 3 d.].
50. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Socialinis pranešimas 2008–2009* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/public/uploads/716socpranesimas20082009.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 5 d.].

51. Martišienė, B. (2010). *Kriterijų, atskiriančių skirtingas darbo organizavimo formas, analizė*. Vilnius: Tarptautinė Teisės ir Verslo Aukštoji Mokykla.
52. Pedersini, R. and Colleto, D. (2010). *Self-employed workers: industrial relations and working*. Ireland: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
53. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
54. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Tarptautinė darbo organizacija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/tarptautinis-bendradarbiavimas-ir-es/tarptautines-organizacijos/tdo> [žiūrėta 2021 m. kovo 30 d.].

III. Teismų praktika

55. *Aldona Malgorzata Jany and others v. Staatssecretaris van Justitie* [ESTT], Nr. C-268/99 [2001-11-20]. ECLI:EU:C:2001:616.
56. *The Queen v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Agegate* [ESTT], Nr. C-3/87 [1989-12-14]. ECLI:EU:C:1989:650.
57. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 26 d. nutarimas, Nr. 35/04-37/04-72/06.
58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 10 d. nutarimas, Nr. KT23-N2/2020.

IV. Kiti šaltiniai

59. Mutual Information System on Social Protection. *Social protection for the self-employed in Ireland* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.missoc.org/documents/self-employed/2020_07/self_2007_ie_en.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 26 d.].
60. Mutual Information System on Social Protection. *Social protection for the self-employed in Germany* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.missoc.org/documents/self-employed/2020_07/self_2007_de_en.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 26 d.].
61. Mutual Information System on Social Protection. *Social protection for the self-employed in Latvia* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/> [žiūrėta 2021 m. kovo 26 d.].
62. Mutual Information System on Social Protection. *Social protection for the self-employed in Poland* [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://www.missoc.org/documents/self-employed/2020_07/self_2007_pl_en.pdf
[žiūrėta 2021 m. kovo 26 d.].

63. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistinių duomenų portalas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://atvira.sodra.lt/lt-eur/> [žiūrėta 2021 m. balandžio 9 d.].
64. Social protection of the self-employed. Country analysis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/employment_social/missceec/selfemployed_en.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 26 d.].

SANTRAUKA

Savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo teisinis reguliavimas

Kamilė Šemeklytė

Magistro darbe analizuojamas savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo teisinis reguliavimas, nagrinėjant tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos teisės aktus bei Lietuvos Respublikos ir užsienio specialistų publikuojamą literatūrą. Ši magistrinio darbo tema yra glaudžiai susijusi su itin saugoma konstitucine vertybe – kiekvieno asmens teise į socialinę apsaugą. Atsižvelgiant į socialinės apsaugos reikšmę pasaulyje, analizuojami ir Europos Sąjungos dokumentai, Lietuvos Respublikoje nustatyto teisinio reguliavimo atitikimas Europos Sąjungos dokumentams.

Darbe analizuojama savarankiškai dirbančio asmens sąvoka Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikoje, savarankiškai dirbančio asmens sąvokos raida Lietuvos Respublikoje, savarankiškai dirbančio asmens socialinio draudimo aprėpties kitimas šių asmenų atžvilgiu. Tiek savarankiškai dirbančio asmens sąvokos plėtimas, tiek šiems asmenims taikomo socialinio draudimo aprėpties plėtimas leidžia spręsti apie šios asmenų grupės svarbą visuomenėje ir siekį užtikrinti kuo palankesnes socialines garantijas šiems asmenims. Darbe lyginant tarpusavyje skirtingas savarankiškai dirbančių asmenų grupes bei šiuos asmenis su darbuotojais, dirbančiais pagal darbo sutartis, yra išskiriamas savarankiškai dirbančių asmenų savitumas, tai pagrindžia ir atitinkamą socialinio draudimo taikymą šiems asmenims. Kai kurių kitų Europos Sąjungos valstybių savarankiškai dirbančių asmenų ir jų socialinio draudimo analizavimas leidžia suvokti nustatyto Europos Sąjungos teisinio reguliavimo svarbą bei įtaką Europos Sąjungos valstybėms narėms, o Europos Sąjungos dokumentų analizavimas ir Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyto teisinio reguliavimo atitikimas minėtiems dokumentams – Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo siekį užtikrinti kuo didesnes socialines garantijas Lietuvos Respublikos piliečiams.

SUMMARY

Kamilė Šemeklytė

The master thesis analyzes the legal regulation of social insurance of self-employed persons, examining the legal acts of the European Union and the Republic of Lithuania, as well as the literature of publications of the Republic of Lithuania and foreign specialists. This topic is closely related to the constitutional value of the route – the right of every person to social security. Taking into account the importance of social security in the world, among other things, by analyzing it in international documents, establishing legal compliance of regulations in the Republic of Lithuania with European Union documents.

The thesis analyzes the concept of a self-employed person in the European Union and the Republic of Lithuania, as well as the development of the concepts of a self-employed person in the Republic of Lithuania, as well as a set of self-employed person's social insurance coverage. Both the development of the concept of a self-employed person and the development of the coverage of social insurance applicable to these persons, which makes society important for these groups of persons and the desire to help more favorable social guarantees for these persons. Comparing work between different groups of self-employed persons and these personal ones with employees working under employment contracts is a separate feature of self-employed persons, which is the basis and the corresponding application of social insurance to these persons. Analyzes of self-employed persons of some other European Union member states and their social insurance allow to understand the importance and influence of European Union legal regulation on European Union member states, and analysis of European Union documents and legal regulation compliance documents to achieve the legislative goals of the Republic of Lithuania to ensure the highest possible social guarantees for the citizens of the Republic of Lithuania.